

Brede welvaart in Limburg

De kunst van richting te veranderen

Brede welvaart in Limburg

De kunst van richting te veranderen

Voorwoord

‘Brede welvaart in Limburg, de kunst van richting te veranderen’

Alles wat mensen van waarde vinden, dat is waar brede welvaart over gaat. Het is daardoor aansprekend maar heeft niet voor iedereen eenzelfde lading. Het CBS brengt in een regionale monitor brede welvaart in kaart aan de hand van 42 indicatoren gericht op acht thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin onze kwaliteit van leven invloed heeft op toekomstige generaties en mensen elders in de wereld.

Ook regionaal wordt er volop gewerkt aan hiervoor genoemde thema's en er zijn tal van verbindingen en innovatieve manieren om 'het goede leven' voor zoveel mogelijk Limburgers bereikbaar te maken. De uitdaging zit in het maken van een 'next step', om te komen van visie en vergezichten naar concrete beleidsuitvoering. In dit boekje ligt de focus op het hier en nu en op de samenhang tussen thema's. Het belang van die samenhang is bijvoorbeeld in Heerlen-Noord goed zichtbaar, waar aansprekende initiatieven op het vlak van arbeids-participatie, wonen en leefbaarheid samenkomen. Verder in dit boekje aandacht voor de circulaire transitie die we met tal van partijen in de regio vormgeven. Tegelijkertijd wordt getracht nieuwe kennis te genereren op het vlak van brede welvaart; Artificial Intelligence en het gebruik van data zijn hierbij ondersteunend. De 'learning community' AI & Brede Welvaart Limburg, onlangs geïnitieerd door de Brightlands Smart Services Campus en Zuyd Hogeschool is een van de veelbelovende initiatieven om nieuwe regionaal toepasbare kennis te ontwikkelen.

Tal van organisaties, bestuurders, professionals en vrijwilligers zijn betrokken bij ontwikkelingen die bijdragen aan de brede welvaart nu en in de toekomst. Onze samenleving is in transitie en, ofschoon niet makkelijk, we veranderen van richting. In dit boekje vertellen professionals over hun bijdrage aan inspirerende projecten op het vlak van brede welvaart in Limburg.

Ik wens u veel leesplezier,

Prof. dr. Jol Stoffers

*Lector Employability, Zuyd Hogeschool
Bijzonder hoogleraar Employability, Open Universiteit
Research fellow ROA, Universiteit Maastricht
Wetenschappelijk directeur, NEIMED Sociaal-Economisch Kenniscentrum*

Zuyd
Onderzoek **ZU
YD**

 Open Universiteit

 SOCIAAL-ECONOMISCH
KENNISCENTRUM
neimed

BISS
 Maastricht University

Colofon

April 2022

Interviews en redactie: Karin Dormans

Fotografie: Priscilla Heijnen

Vormgeving: Tom Oude Vrielink

Inhoudsopgave

Samenwerking alleen doet niks! Verandering moet je organiseren...

Wiro Gruisens over positieve gezondheid 6

Naar een gezonde toekomst voor Limburg(ers)

Marjon Hulst over het programma trendbreuk 10

De praktijk in de wijk

Monique van Erve-Schölgens en Minou van der Werf over vertrouwen en empowerment 15

Respect, erkenning, menselijke waardigheid: daar begint brede welvaart

Maja Ročak en Barbara Baburek over sociale samenhang 22

Donderberg wordt een ondernemende wijk

Marc Weusten en Rob Bogaarts over wijkontwikkeling 27

Herijken en omdenken

Jol Stoffers en Martin de Beer over kansen krijgen en kansen grijpen 32

Ontluikend talent krijgt support

Tiny Beenackers en Arend Zwaga over eigenwaarde 38

De weg naar circulariteit vraagt antwoorden op technische, economische én sociale vraagstukken

Bert Kip, Daniëlle Twardy en Bram Klerkx over circulaire economie 43

Mbo, hbo en bedrijfsleven werken aan innovaties en kennisdeling

Margot Felix over de Community of Practice 51

Perspectief op vooruitgang

Marc Dassen en Ron Meyer over vakmensen 56

Meer vat op brede welvaart door data en informatie

Tom Brandsma en Evrim Onat over data, Artificial Intelligence en digitalisering 61

‘Het leven is geen ponykamp’

Florence Keulen en Roos Visser over het vergroten van de wereld van jongeren 67

Samenvatting

72

Samenwerking alleen doet niks! Verandering moet je organiseren

Wiro Gruisen over Positieve Gezondheid

.....

Een gevoel van urgentie is essentieel om veranderingen in gang te zetten. Ruim tien jaar geleden kwam voor Wiro Gruisen, manager regio-regie bij zorgverzekeraar CZ, de wake-up call. Sindsdien maakt hij zich sterk voor een brede kijk op gezondheid om te voorkomen dat het zorgsysteem in de toekomst net zo vastloopt als tijdens de coronacrisis.

In Zuid-Limburg, waar van oudsher zo'n zestig procent van de mensen verzekerd is bij CZ, waren de ziektekosten al jaren onverklaarbaar veel hoger dan in andere regio's in het land. CZ werkt landelijk en kon bevolkingsgroepen daarom goed vergelijken. 'We wilden weten wat de problemen van Zuid-Limburg waren en dat hebben we samen met ziekenhuizen, huisartsen en andere zorgverleners, gemeenten en GGD vastgelegd in een regiobeeld. De conclusie was dat we in deze regio een tweeledige opgave hebben. Het is belangrijk om de zorg slimmer te organiseren, maar de echte winst is te behalen door de gezondheid van de populatie te verbeteren', vertelt Wiro Gruisen die sindsdien nauw betrokken is bij de noodzakelijke vernieuwingen.

Positieve Gezondheid

'In diezelfde periode liet de Provincie Limburg onderzoek doen en dat leidde tot wat inmiddels bekend staat als de Limburg-factor: de populatie in Zuid-Limburg heeft een gemiddeld lagere zelfredzaamheid, minder gezondheidsvaardigheden, er zijn meer mensen met een chronische aandoening en mensen hebben een groter gevoel van ongezondheid. Gezondheid is in feite geen taakgebied van de Provincie, maar omdat de ongezondheid van de Zuid-Limburgers impact heeft op de economie en omgekeerd, werd het toch een thema en omarmde de Provincie het concept Positieve Gezondheid van Machteld Huber om verandering in gang te zetten. Ook wij als zorgverzekeraar kunnen niet direct invloed uitoefenen op de gezondheidstoestand van mensen. De data en informatie waren echter zo afwijkend dat we een heel andere insteek moesten kiezen. Om op termijn de zorg op niveau te houden en de zorgkosten in de hand te houden is ook voor ons een benadering vanuit een meer holistisch perspectief essentieel. We willen niet alleen de zorg slimmer organiseren

maar ook de gezondheidsachterstand inlopen. Daarvoor is het nodig om veel aandacht te besteden aan de levensdomeinen, waar ook het concept van Positieve Gezondheid van uitgaat.'

Eyeopener

'De covidcrisis heeft laten zien wat er in de toekomst gaat gebeuren als we niets doen. De enorme piekbelasting van de zorg betekende dat de samenleving op slot moest. Als we niets doen, hebben we over tien tot twintig jaar eenzelfde situatie, maar dan structureel. Uit de demografische cijfers zien we namelijk een dubbele vergrijzing op ons afkomen - meer oudere mensen die steeds ouder worden. In combinatie met de ontgroening én de slechte gezondheid van de Zuid-Limburgse populatie gaat dat leiden tot een enorme mismatch tussen de zorgvraag en wat je kunt aanbieden. De zorg kampt nu al met een personeelstekort en dat wordt in de toekomst alleen maar nijpender. Er ligt dan ook een enorme opgave voor alle partijen in de regio.'

Andere domeinen

Een gevoel van urgentie is essentieel om veranderingen in gang te zetten en die veranderingen moeten goed georganiseerd worden, vindt Wiro Gruisen. Het ligt voor de hand dat de zorg zich anders gaat organiseren en innovatieve technieken gaat inzetten. Digitaal monitoren gebeurt al steeds meer en veel specialisten kijken in huisartsenpraktijken mee, zodat mensen niet meer naar het ziekenhuis hoeven te komen. 'Goede zorg heeft echter beperkt invloed op gezondheid – tussen 10 en 30% blijkt uit de literatuur. In 2012 zijn we wereldwijd gaan zoeken naar wat wetenschappelijk bewezen effectieve aanpak is. Daarbij bleek ook dat andere domeinen, zoals de sociale omgeving, de mate waarin iemand participeert, de economische omgeving, het inkomens- en opleidingsniveau voor meer dan 50% de gezondheid te bepalen. Met die elementen zijn we samen met partners in een aantal regio's gaan experimenteren, waaronder de regio Zuid Limburg.'

Coalities

'Vanuit het besef dat we als zorgverzekeraar beperkt invloed hebben, zijn we allianties gaan sluiten met andere partijen. We zijn begonnen om de zorgpartners bij elkaar te brengen om vanuit een gedeeld belang, dus organisatie-overstijgend te gaan denken. De verschillende partijen hebben wat tijd nodig om aan elkaar te wennen en om de kennis over de regio uit alle kennisbronnen met elkaar te combineren tot een gedeeld beeld. Daarbij kijk je niet alleen naar de status quo maar ook naar de prognoses over tien en twintig jaar. Dan herken je de gezamenlijke knelpunten: de regionale opgave. Om de opgave aan te pakken is een programma nodig, een allesomvattend plan. Of beter uitgedrukt: een continu leerproces, want dat plan in de praktijk brengen met al die verschillende partijen met elk hun eigen systemen en financieringsbronnen is een enorme klus. Het is echter de enige formule om vooruit te komen. In 2018 kwam het Pact van TerWorm tot stand: Zuyderland Medisch

Wiro Gruisen

Samen met de politie, onderwijs, woningcorporaties, gemeente, werkgevers en bewoners zitten we aan tafel om de problemen aan te pakken.

Centrum, Huisartsenorganisaties HOZL en MCC Omnes, Meditta, MeanderGroep, Sevagram, Cicero, Burgerkracht Limburg en CZ spraken af om de zorg slimmer te organiseren én de gezondheidsachterstand ten opzichte van de rest van het land te verkleinen. In het verlengde daarvan zijn inmiddels onder de vlag van de Grote Mijnstreek Coalitie tal van samenwerkingsverbanden gevormd. Daarin participeren onder andere de centrumgemeenten Heerlen en Sittard-Geleen, het ziekenhuis, zorginstellingen, huisartsen, apothekers, GGZ en STAND-BY. Al die partijen hebben hun eigen verbindingen. Zo wordt er op Zuid-Limburgse schaal samengewerkt binnen het programma Trendbreuk. Die verbindingen maken het mogelijk om te werken aan het thema Brede Welvaart/Positieve Gezondheid.'

“We zijn nu tien jaar aan het ‘oefenen.’”

Next level

‘We zijn nu tien jaar aan het ‘oefenen’, klein begonnen in de zorg, vervolgens sloten de gemeenten met het sociaal domein aan. Inmiddels zijn we in de volgende fase om te experimenteren met de meest brede insteek. Dat is zo complex dat we een kleinere schaal hebben gekozen: Heerlen-Noord met ongeveer 60.000 inwoners en Geleen-Zuid met 6.000 inwoners. Samen met de politie, onderwijs, woningcorporaties, gemeente, werkgevers en bewoners zitten we aan tafel om de problemen aan te pakken. Het aanbod gaat over de domeinen van de verschillende partners heen. Van bestuurders wordt gevraagd om op basis van de gedeelde visie verantwoordelijkheid te nemen voor de innovatie en te zorgen voor de vertaalslag naar de eigen strategie en de coördinatie in de eigen organisatie en zeker ook in de investeringen. Dat geldt ook voor mijn eigen organisatie. Het faciliteren van dit soort samenwerkingen is niet eenvoudig. Het vraagt tijd, aanpassing van de systemen, het oplossen van privacyvraagstukken, en de juiste financiële prikkels. Deze brede beweging wordt door de Ministeries van Volksgezondheid, Welzijn & Sport en Binnenlandse Zaken gezien als een voorbeeld voor heel Nederland. Zij hebben daarom onlangs besloten om in deze aanpak in Zuid-Limburg te participeren.

Naar een gezonde toekomst voor Limburg(ers)

Marjon Hulst over het programma trendbreuk

.....

‘Inspiratie! Dat is wat je krijgt van een lezing door Machteld Huber, de grondlegger van het concept Positieve Gezondheid. Of van een training in Positieve Gezondheid’, aldus Marjon Hulst, strategisch beleidsadviseur van het Programma Trendbreuk werkzaam bij de GGD Zuid Limburg. ‘Het verhaal van Positieve Gezondheid klopt, het is wetenschappelijk onderbouwd en het spreekt aan. Daarom is het gebundelde beleid in het Programma Trendbreuk gebaseerd op Positieve Gezondheid. Via dit concept werken we aan de complexe vraagstukken die samenhangen met de gezondheidsachterstand en de hoge zorguitgaven vooral in Zuid-Limburg.’

‘De kern van Positieve Gezondheid is het eerlijke, positieve gesprek van mens tot mens dat zo laagdrempelig mogelijk wordt gevoerd. Aan mensen wordt gevraagd om de vragenlijst Positieve Gezondheid in te vullen over zes dimensies van het leven – lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, meedoen en dagelijks functioneren. Het resultaat wordt grafisch weergegeven in een spinnenweb. Zo’n spinnenweb blijkt dan heel vaak een eyeopener voor degene die de vragen heeft ingevuld. Het vormt zo de aanleiding voor een gesprek over precies datgene wat goed gaat en datgene waar iemand mee worstelt: armoede, gebrek aan sociale contacten, ouderschap, schaamte, enzovoort. Daarmee is zowel voor degene die het aangaat, als voor de hulpverlener duidelijk welke aspecten de grootste impact hebben op het totale welbevinden. Daar ligt dan ook de basis voor het gesprek over wat iemand zelf zou kunnen doen om vooruit te komen en waar hulp nodig is. Dat opent de deur naar heel gerichte acties en interventies.’

“Met het Programma Trendbreuk verleggen we de focus naar gezondheid in de breedste zin.”

Tuintje

‘Ik heb een aansprekend voorbeeld van een gezin dat in armoede leefde, last had van stress en mede daardoor overlast veroorzaakte. Er kwamen allerlei hulpverleners over de vloer,

maar pas uit het gesprek naar aanleiding van de vragenlijst bleek dat de mensen zich heel erg schaamden voor hun verwaarloosde voortuintje. Door hen te helpen om het tuintje op te knappen, ontstonden er contacten in de buurt en werd een belangrijke stressfactor weggenomen. Daar gaat het om. Ik denk dat veel professionals met alle goede bedoelingen die ze hebben, toch niet meer toekomen aan echt luisteren en het antwoord vaak al klaar hebben. Vandaar het belang van trainingen in Positieve Gezondheid. De Beweging Limburg Positief Gezond verspreidt het gedachtegoed van Positieve Gezondheid onder meer door ambassadeurs op te leiden, zodat die in hun eigen organisatie hun collega’s kunnen meenemen. Dit langjarige traject, dat gefaciliteerd wordt door de Provincie Limburg, krijgt steeds meer handen en voeten. Met het Programma Trendbreuk verleggen we de focus naar gezondheid in de breedste zin. Daarvoor moet je heel vroeg beginnen, dus bij de jeugd. Daarnaast is er dringend onderwijsvernieuwing nodig, gericht op de ontwikkeling van de talenten van kinderen zodat levensgeluk gaat vóór prestatiegerichtheid. Dit speelt nog eens extra in het licht van het thuisonderwijs vanwege de coronapandemie, waarbij de verschillen en kansenongelijkheid tussen gezinnen nog meer aan het licht kwamen.”

Aan de voorkant

‘In het kader van Trendbreuk geven we ouder en kind zo vroeg mogelijk, zoveel mogelijk bagage mee, zodat de kinderen een kansrijke start krijgen. Vandaaruit willen we opbouwen, zodat daar waar nodig kwetsbare kinderen en hun gezin gedurende hun hele jeugd begeleid kunnen worden. Dan komen zaken in beeld als ‘de Gezonde Basisschool van de Toekomst’ en ‘Keigezond Limburg’ (de Limburgse netwerkaanpak voor kinderen met (risico op) overgewicht & obesitas). Ook psychosociale problematiek bij kind of gezin willen we op tijd met de juiste acties begeleiden. Er zijn sinds de start in 2018 al twaalf Gezonde Basisscholen van de Toekomst in Brunssum, Hoensbroek Kerkrade, Landgraaf, Maastricht, Sittard, Helden, Tegelen en Venlo. We hebben de ambitie om er in Limburg dertig te realiseren en we zouden het concept ook willen doortrekken naar de kinderopvang, het voortgezet onderwijs en zelfs het beroepsonderwijs. De financiële component speelt daarbij een grote rol. Dankzij een provinciale subsidie, deels bedoeld voor de effectmeting, konden we destijds starten. Die monitoring was en is heel belangrijk. We zagen positieve effecten op gezondheid, leefstijl en sociaal gedrag. Het pesten nam af, kinderen kwamen met meer plezier naar school en ouders leerden ook van hun kinderen over gezonde leefstijl en het belang van meedoen aan cultuur en sport. Landelijk is er inmiddels ook belangstelling, zowel voor het bredere uitrollen als voor de financiële verankering.’

Eén generatie

‘We willen aan de voorkant zitten en de lijn doortrekken. Starten bij de jeugd, mikken op een gezonde leefstijl en leefomgeving, goed onderwijs, kansen bieden: dat zijn de bouwstenen van het Programma Trendbreuk. Het Programmabureau Trendbreuk ondersteunt de regio Zuid-Limburg bij de uitvoering van het programma en bij het inlopen van de achterstanden.

Marjon Hulst

Daarmee is zowel voor degene die het aangaat, als voor de hulpverlener, duidelijk welke aspecten de grootste impact hebben op het totale welbevinden.

In het regionale gezondheidsbeleid van de 16 Zuid-Limburgse gemeenten -'Zuid Springt Eruit'- zijn de uitgangspunten beschreven. Het Programma Trendbreuk is gericht op een gezonde generatie en werkt 'van kindervens tot kindervens', zo'n twintig jaar dus. Dat begint bij optimale randvoorwaarden voor mensen met een kindervens, zodat de nieuwe generatie gezond kan opgroeien. We hebben dan ook een programma 'Kansrijke Start' om samen met aanstaande ouders te kijken naar hun kindervens en te onderzoeken of de omstandigheden voor een kindje zo goed mogelijk zijn. In dat kader past het project 'Nu niet zwanger', waarmee we jonge mensen helpen met een bewuste keuze voor het ouderschap. Verder proberen we zo vroeg mogelijk te signaleren of potentiële ouders hulp nodig hebben, kwetsbaar zijn door bijvoorbeeld geldzorgen, slechte woonomstandigheden, afstand tot de arbeidsmarkt of medische oorzaken. Daarvoor zijn trajecten als 'Voorzorg' en 'Stevig ouderschap', waarbij we kwetsbare moeders of jonge gezinnen extra begeleiding en zorg geven rondom de periode van zwangerschap, bevalling en de eerste duizend dagen. Binnen het Programma Trendbreuk gebeurt, in de preventieve sfeer, al het nodige voor kinderen. Maar ook de kwetsbaarheid van volwassenen is een thema als het erom gaat de achterstand in te lopen die met name Zuid-Limburg heeft op het gebied van gezondheid. De afwezigheid van ziekten en beperkingen is daarbij echter niet het uitgangspunt. Het gaat om voldoende veerkracht om de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven aan te kunnen. Dat is voor iedereen belangrijk, of je nu loodgieter, verpleegkundige of burgemeester bent.'

“Er is een veelheid aan projecten, trajecten, interventies, initiatieven, ideeën en organisaties weten gewoon te weinig van elkaar.”

Dit kind

'Het doel is om iedereen, maar vooral de kwetsbare Limburgers, zo vroeg mogelijk te bereiken. En natuurlijk is de praktijk ongelooflijk weerbarstig. Er is een veelheid aan projecten, trajecten, interventies, initiatieven, ideeën. Organisaties weten gewoon te weinig van elkaar. In de gesprekken die we vanuit Trendbreuk voeren met professionals, horen we vragen als: hoe kunnen we als professionals van elkaar weten wat we doen en hoe vinden we elkaar? Er staan zoveel partijen rond een gezin dat je elkaar moet kennen om samen uit te zoeken wie de juiste persoon is om aan de slag te gaan. In het kader van de AVG mag dat niet meer. Hoe kunnen we samenwerken, vanuit onze verantwoordelijkheid voor een onderdeel en durven we los te laten als we weten dat een andere professional betere ondersteuning kan bieden? Want er spelen ook organisatiebelangen. Om antwoorden te vinden voor de werkvloer, daag ik beslissers in de organisaties uit om een dag mee te lopen met een gezin, een maatschappelijk werker, een jeugdverpleegkundige, een leerkracht in het speciaal onderwijs. Dan zie je waar deze mensen mee te dealen hebben. De vraag waar het om gaat is: wat heeft dit kind in dit gezin eraan?'

Wat is er nodig?	Zodat...
Inspiratie via lezingen en trainingen	...het concept van Positieve Gezondheid door zoveel mogelijk ambassadeurs - professionals en beleids-makers - wordt gedragen.
Een gemeenschappelijke taal	...professionals in het medische, sociale of gemeentelijke domein eenzelfde soort eerlijke gesprekken kunnen voeren met kwetsbare individuen of gezinnen en kunnen spreken over wat mensen vooruit kan helpen.
Interesse in de mens die voor je zit	...professionals van mens tot mens het eerlijke gesprek voeren dat ertoe leidt dat duidelijk wordt wat iemand zelf kan om verder te komen en waar gerichte actie en hulp vandaan kan komen.
Elkaar weten te vinden	...professionals de kwaliteiten kunnen inschakelen die een individu of gezin nodig heeft, zonder dat de grens van hun eigen organisatie daarbij een rol speelt.
Het betrekken van het hele veld van de dimensies rond Positieve Gezondheid: eigen verloskundigen, kraamzorg, jeugdgezondheidszorg, jeugdzorg, maatschappelijk werk, jeugdhulpverleners, onderwijs, gemeenten, supermarkten, het bedrijfsleven	...er in elke levensfase mogelijkheden ontstaan om de trendbreuk richting gezonde leefstijl te realiseren, maar zeker voor de generatie van 0 tot 18 jaar.
Monitoring	...we weten of er iets verandert en zodat we kunnen zien wat er wel/niet werkt.
Financiële verankering	...programma's en initiatieven structureel bijdragen voor een hele generatie en langer.
Durf bij politici	...ze kiezen voor maatregelen met een langetermijn-effect.
Durf van beslissers in organisaties	...ze de belangen van hun organisatie verbinden met de belangen van andere organisaties.

De praktijk in de wijk

Monique van Erve-Schölgens en Minou van der Werf over vertrouwen en empowerment

.....

‘Als iemand vertelt dat ze ‘heerlijk twee tomaatjes met zout en peper in de airfryer’ heeft gehad als avondeten, val ik stil. Niks erbij, want ze moest ook nog voer halen voor de hond of de kat. Daarvoor levert iemand in op de eigen gezondheid.’ Monique van Erve – Schölgens vertelt vanuit haar ervaring in achterstandswijken in Zuid-Limburg. Vanuit haar bedrijf Lucid Consultancy voor coaching, loopbaanbegeleiding en re-integratie, begeleidt zij trajecten die laaggeletterdheid en Positieve Gezondheid combineren. Daarnaast is zij twee dagen docent en studieloopbaanbegeleider voor studenten commerciële economie bij Zuyd Hogeschool. Zij ging in gesprek met Minou van der Werf, onderzoeker en projectmanager bij het Brightlands Institute for Smart Society (BISS) verbonden aan Maastricht University: **‘BISS is multidisciplinair en slaat de brug tussen academische kennis en data science enerzijds en vragen uit de samenleving anderzijds.**

Minou vertelt: ‘Eén van de projecten waar we mee bezig zijn is het ELSA-lab Financiële Gezondheid, Armoede en Schulden, dat getrokken wordt vanuit de Brightlands Smart Services Campus. Hierin onderzoeken we hoe data science en AI kunnen worden ingezet om armoede en problematische schulden in Nederland vroegtijdig te signaleren en daarmee te voorkomen. ELSA staat daarbij voor de manier waarop we data willen inzetten: op een ethische (E), juridisch correcte (L; legal) en sociaal-maatschappelijk wenselijke (SA; social aspects) manier. We willen daarbij ook aandacht hebben voor de ethische aspecten van data science. Verder betrekken we naast overheden als gemeenten en Provincie, kennisinstellingen als Zuyd Hogeschool en de Open Universiteit, UWV, de Belastingdienst en commerciële partijen, ook de gebruikers bij het ontwikkelproces. Ieder heeft informatie maar daar kun je pas iets mee als je al die stukjes informatie bij elkaar brengt. We onderzoeken hoe dat mogelijk is met respect voor privacy van de burger en de wet- en regelgeving.’

Monique: ‘Mensen in de wijken zien zoveel initiatieven, projecten en hulpverleners dat ze er bijna een dagtaak aan hebben. Allemaal met hetzelfde mooie doel: de zelfredzaamheid en de levensstandaard verhogen. Alleen werkt het niet zolang de initiatieven langs elkaar heen werken. Je bereikt pas effect als initiatieven in een wijk worden verknoopt, bijvoorbeeld door maatschappelijke partners, vanuit de wijk zelf of door de overheid. Een professional moet de verantwoordelijkheid krijgen voor een thema als laaggeletterdheid of schuldenproblematiek en dat vanuit zijn professie omarmen en ermee aan de slag gaan.’

Minou: ‘Dat adresseren van verantwoordelijkheden lijkt me één van de vele drempels om

Monique van Erve

Al die aspecten hangen met elkaar samen: mentale gezondheid, financiële problematiek, fysieke gezondheid, eenzaamheid. Positieve Gezondheid onderzoekt die samenhang.

daadwerkelijk resultaat te bereiken. De schuldenproblematiek en de daarmee samenhangende schaamte en stress is er ook een. Als sociaal psycholoog deed ik bij het Nibud en de Universiteit Leiden onderzoek naar menselijk gedrag en het effect daarvan op financiële weerbaarheid. Wat doet financiële stress met mensen? Hoe kunnen we hen helpen? Hoe gaan jongeren om met financiën? Hoe kunnen beleidsmakers bij bijvoorbeeld gemeenten en banken omgaan met schuldenproblematiek? Het fijne van het ELSA-lab is dat er volop ruimte is om uit te zoeken hoe we mensen kunnen betrekken en ook meteen kunnen helpen. Daarbij is vroegsignalering van mogelijke schuldenproblematiek van belang en daarvoor moet je ook kunnen beschikken over data van mensen die nog niet in de gevarenzone zitten. Opleiding en inkomen blijken overigens vaak niet samen te hangen met schuldenproblematiek, andere aspecten zijn namelijk belangrijker. Het willen meedoen met je sociale omgeving, terwijl dat niet past bij het inkomen, kan mensen uit alle lagen van de bevolking in de problemen brengen. En uiteraard hebben life events als een echtscheiding of ontslag een financiële, maar vooral ook een enorme mentale impact. Door de stress van dit soort life events, maar ook door financiële stress in het algemeen, wordt het denkvermogen sterk beïnvloed en overzie je situaties niet meer. Je ziet bij mensen die kampen met financiële problemen bijvoorbeeld ook dat ze minder ruimte hebben om hun kinderen te leren hoe ze moeten omgaan met geld, wat een ander belangrijk preventief aspect is om schulden te voorkomen. Er is voor ouders die te maken hebben met stress door schulden simpelweg minder ruimte voor dit soort dingen in hun hoofd, omdat ze bezig zijn met het oplossen van hun eigen problemen.’

“Als je een beroep kunt doen op die veerkracht, gaat het welbevinden van mensen omhoog en kun je problemen samen aanpakken.”

Monique: ‘Al die aspecten hangen met elkaar samen: mentale gezondheid, financiële problematiek, fysieke gezondheid, eenzaamheid. Positieve Gezondheid onderzoekt die samenhang en kijkt samen met de mensen waar ze wel nog veerkracht hebben. Als je een beroep kunt doen op die veerkracht, gaat het welbevinden van mensen omhoog en kun je problemen samen aanpakken. Mensen met financiële problemen in de wijken waar ik werk, beschikken niet over voldoende basisvaardigheden. Ze kunnen rekeningen, brieven van de Belastingdienst of de gemeente niet lezen. Ze spreken wel Nederlands (NT1) maar schamen zich. Om hun laaggeletterdheid waar vaak ook nog een gebrek aan digitale vaardigheden bij komt kijken, te maskeren hebben ze uitvluchten en ze kunnen meestal terugvallen op een netwerk van burens en familie die zaken voor hen oplossen. Het probleem gaat van generatie op generatie. Ook jonge alleenstaande moeders worden in hun eigen kringetje opgevangen en zo blijft de toestand hetzelfde, van generatie op generatie.’

Minou van der Werf

Ik zie voor ELSA een taak om bij beleidsmakers, zorgverzekeraars, energiemaatschappijen meer begrip voor de doelgroep te creëren, zodat de communicatie laagdrempeliger kan worden.

Minou: 'Financiële educatie moet in mijn visie meer richting de scholen, omdat je dan gelijkheid in de financiële opvoeding creëert. Als er dan thuis geen ruimte voor is, leren kinderen de vaardigheden die ze nodig hebben om met geld om te gaan en financiële problemen op te lossen op school. Dat kunnen we als samenleving oppakken. Om binnen ELSA te werken aan het voorkomen en aanpakken van schuldenproblematiek is het belangrijk dat we informatie hebben van diverse partijen. Dan kun je mensen activeren, wat betekent dat ze zich realiseren dat ze hulp nodig hebben en die hulp gaan zoeken.'

Monique: 'Voordat je mensen kunt activeren om iets te doen aan de schuldenproblematiek of de laaggeletterdheid, moet je ze zien te bereiken. De wijkteams, huisartsenposten en consultatiebureaus vormen de schakel, omdat ze vaak vanuit de begeleiding van het gezin een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd. Het is essentieel om iemand in het wijkteam verantwoordelijk te maken om laaggeletterdheid op de agenda te houden en vandaaruit kun je dan werken aan de schuldenproblematiek. In het kader van Positieve Gezondheid geven we daarvoor zogenaamde camouflageworkshops. Met leuke thema's als 'Samen gezond eten' en 'Gezond ontbijt' komen mensen uit de wijk naar zo'n workshop die door VISTA college wordt gemaakt. Vaak durven mensen dan alleen te komen als er een opbouwwerker meekomt. Maar als ze eenmaal vertrouwen krijgen in de groep en degene die begeleidt, blijven ze komen en ontstaat er langzamerhand een community. Deelnemers willen dan een vervolg, omdat ze beseffen dat ze terugvallen als een project stopt. Overigens: de eerste bijeenkomst vertellen we dat basisvaardigheden voorbijkomen gedurende het programma en geven we eenvoudige opdrachten – we willen wel eerlijk zijn over onze bedoelingen. Zo kun je zien waar laaggeletterdheid een rol speelt en dan kun je verwijzen. De bijvangst van deze workshops is gigantisch: de getrainde professionals herkennen de problematiek van de mensen in de workshops en kunnen doorverwijzen naar het Taalcafé, de bibliotheek, VISTA college, een zorgverzekeraar, Stichting Lezen en Schrijven, enzovoort.'

“Voordat je mensen kunt activeren om iets te doen aan de schuldenproblematiek of de laaggeletterdheid, moet je ze zien te bereiken.”

Minou: 'Ik vind het een probleem dat er ouders zijn die hun kinderen niet kunnen helpen met huiswerk, en ook geen bijles kunnen betalen. Daar zitten mogelijkheden om mensen meer gelijke kansen te geven.'

Monique: 'De kansen zijn er wel degelijk. Het is alleen de vraag of een gezin het nut ervan inziet en die kansen ook aangrijpt. Neem 'de Gezonde Basisschool van de Toekomst,' waar kinderen leren gezond te eten en meer te bewegen. Er zijn echt ouders die moeite hebben

met het concept omdat hun kind nog een beperkt eetpatroon heeft (hier geldt: wat de boer niet kent...) en ook geen energie haalt uit al dat bewegen! Gelukkig is er een groepseffect, waardoor die kinderen zelf willen meedoen als hun klasgenootjes wel allemaal op school lunchen en sporten. Ouders moeten geïnformeerd en overtuigd worden en zich gaan realiseren dat hun kind echt een andere toekomst kan opbouwen. Er zijn banen voor iedereen op alle opleidingsniveaus. Maar zelfs als iemand het vwo afrondt, betekent dat niet dat hij of zij die potentie kan benutten. De ouders zijn allesbepalend, een kind kan pas eigen keuzes maken als het bijna volwassen is. Dat merk ik op het hbo. De jongeren die kiezen voor een andere toekomst zijn de echte vechters en die willen zich ontworstelen aan hun milieu zonder hun familie in de steek te laten. Ze hebben vaak ook nog taken als mantelzorger of moeten werken naast hun studie. De sociale druk om net zo te leven als de rest van hun omgeving is voor deze jonge mensen enorm en niet iedereen kan zich daaraan onttrekken.'

Minou: 'Dan is de schoolomgeving en het groepsproces heel belangrijk om het kind te ondersteunen. Doordat mensen uit hun eigen bubbel komen en nieuwe contacten krijgen, veranderen hun denkbeelden en hun beeld van de wereld.'

Monique: 'En toch worden mensen opstandig doordat vanuit het verleden nog steeds het gevoel bestaat dat de overheid voor hen moet zorgen. Ik ben blij met het Programma Trendbreuk.'

Minou: 'Mensen hebben vaak weinig vertrouwen meer in instanties. Ze zijn bang voor boetes en straf terwijl partijen wel open staan voor een gesprek en willen helpen, bijvoorbeeld als ze de energierekening niet kunnen betalen. Ik zie voor ELSA een taak om bij beleidsmakers, zorgverzekeraars, energiemaatschappijen meer begrip voor de doelgroep te creëren, zodat de communicatie laagdrempeliger kan worden. Dat kan bijvoorbeeld door beleidsmakers in een Virtual Reality te laten ervaren welke vreselijke keuzes je moet maken als je arm bent: je huur of het schoolreisje van je kind, je auto of de energierekening?'

Hier zitten volgens Monique en Minou aanknopingspunten voor verandering:

- Beleidsmakers hebben meer/weer voeling met de mensen waar het om gaat. Tip: volg de workshop Voor 1 dag arm van Nibud.
- Doorbreken van de generatiedynamiek waardoor mensen automatisch het pad van de ouders volgen.
- Bouwen aan het vertrouwen van mensen in de overheid en andere instanties, door de trajecten om ondersteuning aan te vragen laagdrempelig, gemakkelijk en overzichtelijk te maken. Door te communiceren in eenvoudige (beeld)taal en telefonisch bereikbaar te zijn.
- Professionals in de wijk zijn getraind in de benadering van Positieve Gezondheid en kunnen dus signaleren en doorverwijzen.

- Scholen kunnen kinderen helpen om de generatiegeschiedenis te doorbreken, zodat ze het anders durven te doen dan hun ouders en buurtgenoten.
- Camouflagecursussen bieden aantrekkelijke onderwerpen en een veilige community waardoor mensen in beweging kunnen komen.

Empowerment

Monique: 'Aan het traject 'Krachtige Vrouwen' in Sittard deed een heel gemêleerde groep vrouwen mee: hoog- en laagopgeleid, NT1 en NT2, arm en rijk. Eén van de meest verfrissende vrouwen deed nooit mee aan het appverkeer en ik sprak daar met haar over. Toen kwam haar verhaal. Ze wilde graag receptioniste worden en had daar alle kwaliteiten voor, alleen kon ze niet lezen en schrijven. Ik kon haar gelukkig doorverwijzen naar de Taalklas van VISTA college. Daarmee heeft ze nu perspectief, ze is inmiddels ook dik bevriend met iemand anders uit de groep met hetzelfde probleem en ze zijn vaak bij elkaar. Dat brengen dit soort cursussen teweeg. De vrouwen gaan heel anders kijken naar elkaar én ze leren van elkaar. Deze nieuwe community nam zelf het initiatief om opvolging te organiseren. Dat is juist zo sjiek: mensen komen in beweging. Dat is waar het om gaat: uit je vertrouwde omgeving gaan, anders gebeurt er niks.'

Respect, erkenning, menselijke waardigheid: daar begint brede welvaart

Maja Ročak en Barbara Baburek over sociale samenhang

.....

Maja Ročak is pogrammaleider bij het lectoraat Sociale Integratie van Zuyd Hogeschool en lector Sociale Veerkracht bij Fontys Hogeschool. Zij onderzoekt brede welvaart en sociale samenhang: hoe is de dynamiek tussen mensen in hun relaties met anderen, met instituties en wat kunnen professionals daarmee?

Barbara Baburek is als opbouwwerker van Alcander werkzaam bij Heerlen STAND-BY!, een coöperatie van zorg- en welzijnsorganisaties. Ze komt behalve in Aarveld-Bekkerveld (Heerlen-Zuid) sinds vier jaar in Heerlen-Noord waar ze werkt aan samenlevingsopbouw. Dat brede werkveld beweegt zich van armoedebestrijding en aandacht voor laag-geletterdheid tot het inrichten van een buurtpunt en contacten met scholen en andere organisaties in de wijk.

Maja richt zich in haar onderzoek onder meer op sociaal professionals die dicht bij de mensen staan en een inzicht hebben in wat voor de buurtbewoners belangrijk is. Daarmee hanteert ze een breder begrip dan strikt ‘sociaal werkers’ of ‘opbouwwerkers’: ‘Veel sociaal professionals zijn bezig met brede welvaart. Brede Welvaart is een insteek die holistisch is en zich richt op wat het leven de moeite waard maakt. Het is een begrip dat aanspreekt, of je nu praat met een wijkverpleegkundige of een bestuurder: iedereen kan zich erin vinden en zo ontstaat een gezamenlijke taal. Omdat het een containerbegrip is, is het echter ook niet altijd duidelijk waar we het over hebben. De sociaal professionals hebben de taak om op te komen voor het ‘zwakste belang’. Zij kunnen zo de rol vervullen om het begrip verder te duiden en het dichterbij de bewoners te brengen. Op die manier vervullen zij vanuit een constructief-kritische houding een brugfunctie tussen de overheid en de burger.’

Van samen naar ik

Barbara: ‘Zo kan er een *common ground* ontstaan voor de maatschappij om brede welvaart te bereiken. Hoe een samenleving opkomt voor en omgaat met de zwaksten bepaalt de kracht van die samenleving, is iets wat ik ooit las en altijd heb onthouden. Je ziet nu dat er geconcentreerde plekken zijn ontstaan, waar de zwakste schakels bij elkaar wonen.

Natuurlijk zijn er lichtpuntjes; er zijn mensen die ondanks hun armoede gelukkig zijn, maar studies laten zien wat we al jaren ervaren: er zijn veel voorzieningen wegbezuinigd, waardoor de *samen*-leving langzamerhand is veranderd in een *ik*-leving. En op dit soort plekken ervaar ik nog meer *ik*-leving dan elders.’ Maja reageert: ‘Er is inderdaad een beweging waarbij ook bijvoorbeeld in de onderzoeken van het Planbureau voor de Leefomgeving meer gekeken wordt naar hoe het individu zijn leven ervaart. Een jaar of veertig geleden was dat nog heel anders. Er werd toen meer gekeken naar het individu in relatie tot zijn omgeving. Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe individueel welzijn zich verhoudt tot groeps-gebonden welzijn.’

“Het zijn dit soort heel basale signalen die laten zien hoe mensen zich voelen.”

Overleven

Barbara weet te vertellen hoe de *ik*-leving er in een wijk uit ziet: ‘Mensen wonen in een huurflat, hebben een uitkering of een laag salaris, ze gaan relatief vaak naar de huisarts met klachten die vaak wellicht ook het gevolg zijn van een gebrek aan welzijn. Als een aantal van deze mensen in dezelfde flat wonen, zie je dat ze elkaar niet groeten, elkaar ook niet kennen, niet weten hoe ze met afval en gratis drukwerk moeten omgaan. Het zijn dit soort heel basale signalen die laten zien hoe mensen zich voelen. In de volksbuurten van vroeger bestond saamhorigheid ook al waren de mensen arm. Vanwege de huidige woningmarkt kunnen jonge mensen uit zo’n volksbuurt daar meestal niet blijven wonen. Ze moeten dan verhuizen naar een stadsdeel dat ze niet kennen. Als je dan al enigszins in de overlevingsmodus zit, is de kans klein dat je nieuwsgierig bent naar de omgeving en daarin wil investeren. Het is dan immers onmogelijk om na te denken over andere zaken dan hoe je de huur moet betalen of de boetes ten gevolge van de kinderopvangtoeslag kunt aflossen.’ Bij het toewijzen van woningen zou hier meer aandacht voor moeten zijn, zodat de bevolkingssamenstelling van een wijk of straat gemêleerd blijft. Een wijk of straat krijgt al gauw een stigma, als er te veel mensen bij elkaar wonen die in de overlevingsmodus zitten.’

Human dignity

Maja: ‘Uit onderzoek weten we dat er al gauw wordt geproblematiseerd als er op bepaalde locaties meerdere vraagstukken spelen. Dat leidt tot zogeheten territoriale stigmatisering en dat is funest, omdat er dan mechanismen ontstaan waardoor mensen zich dat stigma als het ware toe-eigenen. Het is ontzettend belangrijk om niet oordelend te zijn. Om aansluiting te vinden als basis voor contact is in de eerste plaats respect en erkenning nodig. Het draait om human dignity, menselijke waardigheid. Pas dan kun je gaan aansluiten bij dat wat mensen nodig hebben.’ Daar is Barbara het volledig mee eens: ‘Om mensen weer wat licht te

Maja Ročak

Brede welvaart is een insteek die holistisch is en zich richt op wat het leven de moeite waard maakt.

laten ervaren, moet je met hele mooie, kleine dingen beginnen. Zodra je daar iets van een oordeel bij laat doorschemeren, ben je de mensen kwijt. Ze zijn daar heel gevoelig voor. Zo werken we bij de buurtpunten. We zijn er voor de mensen, heel basaal. We geven aandacht aan hun kwaliteiten. Eén van onze vrijwilligers, een alleenstaande moeder, is via die weg gaan meedoen met mijn collega's. Ze nam wat klusjes op zich en werd een vaste vrijwilliger. Nu helpt ze met de opening van het buurtpunt en is inmiddels de spin in het web, regelt alles en straalt een geweldige energie uit, ondanks haar fysieke klachten. In elke wijk wonen wel vrouwen die veel meer te bieden hebben als je verder kijkt dan hun problemen.'

“Op die manier brengen we de systeemwereld van overheid, wijkagent, bibliotheek of woningcorporatie dicht bij de leefwereld van de mensen.”

Dichtbij

Eén van de ankers voor de aanpak is Positieve Gezondheid, waar Barbara en haar collega's ook in getraind zijn. Positieve Gezondheid biedt handvatten voor gesprekken. Door aan mensen te vragen wat zij willen en wat ze nodig hebben, krijgen ze weer eigen regie over delen van hun leven. Soms blijken de oplossingen dan verrassend eenvoudig. Het is daarbij heel belangrijk om veel aandacht te geven aan kansen voor de kinderen, zij hebben immers nog vele jaren voor zich. De rol van de sociaal professional verandert. Barbara: 'Vroeger werden we geacht van alles te organiseren, nu zijn we veel meer de verbinder om te bouwen aan een collectief. We anticiperen op burgerinitiatief, wat speciale vaardigheden vereist als mensen in zwaar weer verkeren. Bij onze buurtpunten bieden we voor en door de buurtbewoners, heel laagdrempelig en dichtbij, informatie en diensten rond zorg en welzijn. Samen met onze partner voor de jeugd JENS zorgen we voor koffie, wekelijkse workshops en informatiebijeenkomsten over onderwerpen die de mensen aangaan. Dat doen we samen met tal van sociale partners – we kennen elkaar en willen gezamenlijk iets voor elkaar krijgen in de wijk. Op die manier brengen we de systeemwereld van overheid, wijkagent, bibliotheek of woningcorporatie dicht bij de leefwereld van de mensen. Dat opent mogelijkheden waardoor mensen hun situatie kunnen verbeteren door bijvoorbeeld gebruik te maken van steunmaatregelen van de gemeente. Ook werken we nauw samen met de school, waar heel veel hulpvragen terechtkomen die eigenlijk bij maatschappelijk werk horen.'

Structureel

'Er zitten zoveel verschillende kanten aan de thema's die onder brede welvaart vallen, die in de cijfers niet naar voren komen', verzucht Maja. 'We zien tot nu toe vooral een kwantitatieve invulling van brede welvaart zonder dat we goed weten wat er echt belangrijk is. Dan kan de brede welvaart toenemen zonder dat we weten waar en voor wie. Het is belangrijk dat er

gemeten wordt, maar dat moet niet alleen gebeuren op basis van het inkomen, de opleiding, enzovoort. Het is belangrijk dat er verbindingen worden gelegd in de meetresultaten. Dan gaan de Parkstadmonitor, de cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau of het Planbureau voor de Leefomgeving iets zeggen over de kwaliteit van het bestaan en kun je daar een structurele aanpak voor ontwikkelen.’

“We moeten van het ‘zwakste belang’ een politiek issue maken en het gesprek over Brede Welvaart voeren vanuit heel verschillende perspectieven.”

Kansen op de agenda

Een structurele aanpak vraagt dat systemen die ten grondslag liggen aan de huidige situatie, worden aangepast, is de mening van Maja: ‘We moeten van het ‘zwakste belang’ een politiek issue maken en het gesprek over brede welvaart voeren vanuit heel verschillende perspectieven. Met methodieken uit community organization zorg je dat de stem van iedereen die er belang bij heeft goed wordt gehoord.’ ‘Waar we met het project Heerlen-Noord echt voor moeten uitkijken, is dat we tal van beleidslijnen uitzetten en het wezenlijke vergeten. Je kunt allerlei ‘bouwstenen’ verzamelen, maar zonder cement wordt het geen huis. We moeten vanuit een duidelijk beleidskader nadenken over wat we op de lange termijn willen bereiken als samenleving. Daar is een gezamenlijke taal voor nodig met woorden die iedereen begrijpt. Het is belangrijk dat we mensen kansen blijven bieden met meteen daaraan gekoppeld dat we de mensen ook leren hoe ze kansen kunnen pakken. Misschien dat dat laatste nog wel het belangrijkste is.’

Donderberg wordt een ondernemende wijk

Marc Weusten en Rob Bogaarts over wijkontwikkeling

.....

Het begon in 2012: het proces om vraagstukken van de Roermondse wijk Donderberg integraal aan te pakken. Gemeente Roermond, Wonen Zuid, Wonen Limburg en Provincie Limburg hebben zich al die jaren gecommitteerd om veel aandacht, kennis en geld te besteden om de leefbaarheidsvraagstukken aan te pakken. Marc Weusten, projectadviseur van Wonen Zuid en Rob Bogaarts, programmamanager van het wijkontwikkelingsplan (WOP), vertellen hoe het nu verder gaat.

‘Ik kom hier heel veel mooie energie tegen van mensen die doorpakken. Maar veel mensen willen ook meer doen en worden daarin geremd door allerlei regels. En natuurlijk zijn er ook mensen die niet meegroeien met de ontwikkelingen in de samenleving.’ Aan het woord is Rob Bogaarts. ‘Ik begrijp de frustraties maar er gebeuren hier ongelooflijk gave dingen. DB4all was ooit een hoofdpijndossier, maar deze eredivisie zaalvoetbalclub is nu een krachtig bindmiddel in de wijk. Dagelijks bereiden zo’n 120 veelal Marokkaanse jongeren tussen 15 en 30 jaar bijna zevenhonderd ramadan-maaltijden. Die maaltijden worden bezorgd bij mensen in en rond Roermond die het niet breed hebben. Aan dit project werken ook bekende rolmodellen mee zoals kickbokser Ismael Lazaar, Rapper Appa, Chefkok 24/ kitchen Mounir Toub.’

Ontmoeting

Samen sporten, samen eten en samen koken zijn beproefde manieren om mensen bij elkaar te brengen in het kader van de wijkaanpak. Rob: ‘Als je dat soort initiatieven omarmt en faciliteert, gebeurt er iets. Maar het moet wel bij de mensen zelf beginnen.’ Marc Weusten vertelt: ‘De ontwikkelingen op de Donderberg kwamen op gang doordat de wijk in een neerwaartse spiraal zat. De crises die geregeld voorkwamen en de toenemende ondermijning, maakten dat bewoners zich onveilig voelden. Er wonen hier zo’n 7.000 mensen (ruim 3.000 huishoudens), ruim tachtig verschillende nationaliteiten. Het gemiddelde inkomen is 50% van het bruto modale inkomen, de helft van de inwoners is ouder dan 45 jaar en veel mensen hebben een ‘rugzakje’.’

Rob Bogaarts

En intussen werk je aan de kwaliteit van de wijk: veiligheid, voorzieningen, geen rommel op straat en het beperken van overlast.

“Als woningcorporatie willen we dat mensen prettig kunnen wonen. Dat is een langjarig commitment.”

Ander beeld

Marc vertelt over het WOP en de rol van Wonen Zuid: ‘Om de situatie op de Donderberg te verbeteren was twaalf jaar uitgetrokken, drie periodes van vier jaar. We zijn nu in de laatste fase en die loopt nog even door, tot 2026. Als woningcorporatie willen we dat mensen prettig kunnen wonen. Dat is een langjarig commitment dat onder meer vorm krijgt doordat we in de wijk en bij de mensen komen, vroegtijdig contact opnemen als er een huurachterstand ontstaat, enzovoort. Dat hoort allemaal bij die fysieke component: de woning. Samen met de gemeente en Wonen Limburg willen we het beeld van de Donderberg aanpassen, zodat de wijk aantrekkelijk blijft. We nemen de bewoners mee in die verandering, want het is hún wijk.’

Doorstroming

‘Momenteel ontwikkelen we een kwaliteitsatlas om te bepalen wat de wijk nodig heeft om de doorstroming te versterken’, aldus Marc Weusten. ‘Tot nu toe is er op de Donderberg niet veel gekozen voor sloop, maar we hebben wel veel woningen verduurzaamd en een facelift gegeven, zodat de wijk een ander aanzien krijgt. We kijken samen met de gemeente naar de openbare ruimte, waar dan bijvoorbeeld andere oplossingen komen voor het parkeren, meer groen, enzovoort. Het woningbestand is nog grotendeels ongewijzigd. Mogelijk dat we in de toekomst woningtypen kunnen toevoegen, denk aan koopwoningen voor starters uit de wijk zelf. Maar het belangrijkste is dat we de woonlasten voor de mensen laag houden.’ ‘En intussen werk je aan de kwaliteit van de wijk: veiligheid, voorzieningen, geen rommel op straat en het beperken van overlast’, vult Rob aan. ‘Dat is de afgelopen jaren al goed gelukt, de waardering door de bewoners is gestegen van 6,1, naar een 6,6. We willen door naar de 7.’

“We kijken samen met de gemeente naar de openbare ruimte.”

Experiment Donderneming

‘De essentie van deze fase is dat we de energie die er nu in de wijk is, willen koesteren en de voorwaarden scheppen voor verdere ontwikkeling’, zo vat Rob de uitdaging voor de huidige fase samen. ‘Er zijn mooie projecten, die grotendeels geïnitieerd zijn door professionals: kindercoaching, buddyprojecten, tweedehandsmarkt Dondergoed spul, enzovoort. De komende jaren gaan we de financiële bijdrage uit het WOP afbouwen en moeten de initiatieven ook financieel meer op eigen benen gaan staan. Dan moet je ondernemend gaan denken.’

Marc Weusten

Als woningcorporatie willen we dat mensen prettig kunnen wonen. Dat is een langjarig commitment.

DB4all is daar al volop mee bezig. Ook de keuken van taalproject Maximina kan in combinatie met de moestuin die ernaast ligt, inkomsten gaan genereren. De kindercoaching kan onderdeel worden van het reguliere onderwijs. Om bij dit soort veranderingen te ondersteunen zijn we een wijkonderneming aan het inrichten: Donderneming. Die moet zorgen dat de energie in de wijk niet gefrustreerd raakt door bureaucratische hindernissen. Durven experimenteren is een essentieel onderdeel van de wijkaanpak hier en dat geldt dus ook voor Donderneming. Binnen dit experiment gaan straks verschillende projecten lopen, waaronder een onderdeel Basisbanen, zodat mensen zinvol kunnen werken met behoud van uitkering. Zo'n onderdeel laten we ook trekken door iemand uit de wijk. De komende maanden gaan we ontdekken welke producten en diensten we echt gaan bieden en welk verdienmodel daar dan bij past.'

“Durven experimenteren is een essentieel onderdeel van de wijkaanpak hier.”

Herijken en omdenken

Jol Stoffers en Martin de Beer over kansen krijgen en kansen grijpen

.....

Martin de Beer heeft zich als wethouder Economie, Arbeidsmarkt, Sport bij gemeente Heerlen onder meer gericht op mensen die zelfs in de huidige krappe arbeidsmarkt maar moeilijk aan het werk komen.

In Heerlen lopen enkele hoopgevende initiatieven, met name voor doelgroepen die tot nu toe niet goed bereikbaar waren. Zelf komt Martin de Beer uit de wijk De Passart, waar het niet vanzelfsprekend was om te studeren en carrière te maken. Hij vindt dan ook dat hij aan elke keukentafel moet kunnen uitleggen wat hij wil bereiken en waarom. Prof.dr. Jol Stoffers is bijzonder hoogleraar Employability aan de Open Universiteit, Lector Employability bij Zuyd Hogeschool en wetenschappelijk directeur bij NEIMED, Sociaal-Economisch Kenniscentrum. Hij heeft mede dankzij een stimulerende omgeving een interessante weg afgelegd in zijn carrière. Vanuit zijn achtergrond in human resource management vindt hij dat mensen de kans moeten krijgen én grijpen om zich te ontplooien.

Jol Stoffers verwoordt wat zowel hemzelf als Martin de Beer drijft: 'Mensen stimuleren om hun hele potentieel in te zetten, in welke richting dan ook. Bij initiatieven en maatregelen is het belangrijk om rekening te houden met de achterstanden in een aantal wijken in de regio Parkstad, waar de gezondheidssituatie slechter is, de levensverwachting korter, waar kansenongelijkheid bestaat en minder geluk en tevredenheid met het leven wordt ervaren. Het thema brede welvaart maakt dit bespreekbaar, ook aan de beleidstafels.'

“Werkgevers stellen hun eisen bij; ze kijken of een kandidaat past binnen het bedrijf en kneedbaar is.”

Martin de Beer is positief gestemd over de ontwikkelingen: 'Het aantal bijstandsuitkeringen in Heerlen daalt. Deels is dat te verklaren doordat cohorten doorschuiven naar de AOW, maar er zijn ook heel wat mensen vanuit de uitkering aan het werk gegaan. Mensontwikkel-bedrijf WerkvoorHeerlen speelt daarbij een belangrijke rol. WerkvoorHeerlen heeft 78 plekken voor groenwerkzaamheden, waar mensen de basale vaardigheden aanleren om (opnieuw) te gaan werken: op tijd komen, de verhouding tot de leidinggevende, collegialiteit, structuur, enzovoort. De uitstroom bij WerkvoorHeerlen, die niet per se naar de groensector

hoeft te zijn, ligt rond de vier tot vijf maanden, wat relatief kort is in vergelijking tot soortgelijke trajecten. Afgelopen jaar vonden ongeveer 180 mensen een baan. Nu er voor werkgevers minder keuze is, krijgen ook mensen die in een ruime arbeidsmarkt buiten de boot vallen, kansen. Werkgevers stellen hun eisen bij; ze kijken of een kandidaat past binnen het bedrijf en kneedbaar is in de richting van de werkzaamheden en bieden meer begeleiding en opleiding op de werkvloer.'

Concurrentiekracht

Jol: 'Werkgevers kijken nu meer naar wat mensen wél kunnen en bouwen vandaaruit verder, waardoor mensen na verloop van tijd een substantiële bijdrage leveren aan de organisatie én meer eigenwaarde ervaren. In tal van verschijningsvormen wordt training on the job ingezet, eventueel met een bijdrage uit beschikbare publieke middelen. Dat is het positieve van deze krappe arbeidsmarkt: werkgevers passen zich aan. De werkgevers die deze interne slagkracht hebben, zijn ook degenen die verder ontwikkelen en die hun concurrentiepositie versterken.

Martin: 'Dankzij het voordeel dat we uit onze strategische ligging in de Euregio halen is er nieuwe werkgelegenheid ontstaan in de medische logistiek. De afgelopen jaren hebben tal van bedrijven in de medische logistiek de goede verbindingen en de nabijheid van topinstituten ontdekt. Het project 'beyond' om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt naar de medisch logistieke bedrijven te begeleiden, is het resultaat van de samenwerking tussen Abbott, Assist, DocMorris, Boston Scientific, Eagle Simrax, Medtronic, Manpower, SD Works, Gemeente Heerlen en Provincie Limburg. VISTA college verzorgt opleiding op de werkvloer. Er is ook grote krapte in de ICT-beroepen. In die sector kan samenwerking tot oplossingen leiden. Zo hebben we het project Train4smartservices opgezet om grensoverschrijdend nieuwe mensen op te leiden voor ICT- smart service gerelateerde beroepen. Mensen met een relatief grote afstand tot de arbeidsmarkt werden on the job getraind tot een niveau van associate degree.

Perspectief bieden

Martin: 'Dit alles moet gezien worden tegen de achtergrond van brede welvaart en vraagt in mijn ogen een herijking van onze doelstellingen als gemeentelijke organisatie. De vraag die in mijn werk leidend is en die ik ook heb voorgelegd in onze organisatie is: waarom doen we als gemeente de dingen voor onze stad en onze regio? Ik zie het als volgt. We willen mensen perspectief bieden om te werken aan hun talenten om daarmee ook hun toekomst, hun leven te verbeteren. Dat verandert de insteek van ons beleid. Vanuit economie wil ik dan niet weten hoeveel bedrijfskavels er zijn verkocht, ik wil het vertaald zien in werkgelegenheid en kansen voor mensen op de arbeidsmarkt. Die visie is ook ons vertrekpunt voor de discussie met de Provincie over de Overslag Brunssum. Mede in het licht van de Sociale Agenda van de Provincie bespreken we welke bijdrage de ontwikkeling van dat gebied kan leveren aan de brede sociaaleconomische opgave van de regio, zodat de investeringen elkaar versterken.'

Jol Stoffers

Meer oplossingen van hetzelfde werken niet.

Jol: 'De structuur van de verschillende afdelingen bij overheidsorganisaties maakt dat het ambtelijk apparaat zich doorgaans op het eigen specifieke aandachtsgebied richt. De visie op brede welvaart vraagt echter een omdenken in de beleidsvoorbereiding en -uitvoering van de regionale overheden. Dat heeft tijd nodig. Er is awareness maar het is duidelijk dat de arbeidsmarktactoren daarbij van elkaar moeten leren. Meer oplossingen van hetzelfde werken niet, dus zullen de komende jaren nog de nodige stappen gezet moeten worden. Nu al blijkt dat de regio steeds beter in staat is om de urgentie van samenwerking te erkennen. Het stemt positief dat de instanties de neuzen dezelfde kant op krijgen. Dat kenmerkt een volgende fase in de manier waarop we omgaan met de mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt.'

Andere aanpak

Martin: 'Toch merk ik dat beleidsmakers nog vaak denken in concepten en ideaalplaatjes. Het kost dan veel tijd om daarover afstemming te krijgen, waardoor maatschappelijke partners afhaken. Als je wil samenwerken met het bedrijfsleven, het onderwijs, woningcorporaties en andere maatschappelijke partners in de wijk, gaat dat in mijn ervaring sneller binnen één gemeente. Om die reden hebben we met name rond de Bovengrondse Vakschool heel bewust gekozen voor een samenwerking tussen uitvoerende partijen, werkgevers en onderwijs. We willen namelijk niet vanuit het project redeneren maar vanuit de kandidaat. De participatiewet gaat uit van wat iemand kan en richt zich erop om iemand een plek op de arbeidsmarkt te geven. De sociale werkvoorziening bestaat niet meer. De doelgroepen in de Participatiewet zijn veel breder en gemeenten moeten daar zelf mee aan de slag. En al hebben ze vanuit de wet een ander label gekregen, er zijn nog steeds kwetsbare mensen. Inmiddels zijn de mensen die redelijk eenvoudig naar werk te leiden zijn, aan het werk. Nu komt er een groep mensen in beeld die je wil verleiden om überhaupt in beweging te komen. Bij deze doelgroep gaat het vaak ook om een proces van socialisatie. We hebben dan ook te maken met een heel andere populatie en ook de arbeidsmarkt ziet er heel anders uit dan tien jaar geleden. Dan moet je kijken wat er wél kan op redelijk korte termijn, zodat zowel de mensen als de bedrijvigheid in de regio geholpen worden.'

Oriënteren

Martin: 'Er zijn heel veel projecten en programma's. Die zijn echter veelal op een niveau, waarbij kandidaten al aan de slag kunnen binnen de contouren van een bedrijf. Bij de Bovengrondse Vakschool spreken we een doelgroep aan die tot dusverre onvoldoende werd bediend en die nog niet in een traject is gekomen via de wegen die we daar al voor hadden. Als iemand uit deze doelgroep een uitkering aanvraagt, nemen we hem of haar meteen op in een werktraject om zich te oriënteren op talenten en interesses. Mensen mogen daarin zoeken en zich vergissen. Iemand die bijvoorbeeld denkt interesse te hebben in de bouw, ontdekt dan dat het werk toch tegenvalt. Hij of zij kan op basis van die ervaring overschakelen naar een andere sector. Maatschappelijke organisaties werken op dezelfde vloer en kunnen

Martin de Beer

***We willen niet vanuit het project redeneren
maar vanuit de kandidaat.***

meteen de eventuele begeleiding zoals schuldhulpverlening voor de mensen regelen. Zo kan een kandidaat ter plekke instromen bij de Vakschool en vermijd je dat hij zich over een paar weken op een andere plek moet melden. Want dan ben je hem weer kwijt. Door een breed palet, dat niet per se heel diepgaand opleidt, kun je mensen een start bieden. Dit zal ook een aanjager zijn voor nieuw aanbod voor het reguliere beroepsonderwijs. Het gaat om een doelgroep die op een andere manier niet in een traject bij het reguliere onderwijs zou zijn gekomen.’

“Er zijn cruciale knooppunten die echt aangepakt moeten worden om het geheel in beweging te krijgen.”

Talent ontdekken

Martin: ‘Mijn drijfveer is om mensen perspectief te bieden om te werken aan hun talenten om daarmee ook hun toekomst, hun leven te verbeteren. Ik heb zelf ervaren dat je soms kansen die je krijgt moet grijpen om verder te komen. Mensen hebben vaak veel meer talenten dan ze zelf denken. En als je alleen maar bevestigd krijgt dat je het maar moet doen met wat je hebt, dan breek je daar niet doorheen. Door in je eigen kringetje te blijven draaien, is er heel veel wat je niet zult ontdekken. De voorbeelden zijn bekend: het gebrek aan arbeidsparticipatie van ouders leidt tot verlaagde schoolprestaties bij de kinderen. Al is er zelden een direct verband aan te wijzen, toch zie je dat er leefbaarheidsvraagstukken, overlast, criminaliteit gaan spelen als mensen niet meer in beweging komen. Er ontstaat dan een klimaat waarin factoren elkaar versterken. Dat speelt ook in achterstandswijken en daarom zijn we in Heerlen-Noord vanuit een brede alliantie aan de slag met de vraagstukken die met elkaar interfereren. De Bovengrondse Vakschool is daarbij een belangrijk initiatief.’

Jol: ‘Het is zaak om de vicieuze cirkel te doorbreken waarin sociale systemen zoals gezinnen, families terecht komen. Er zijn cruciale knooppunten die echt aangepakt moeten worden om het geheel in beweging te krijgen: (arbeids)participatie, onderwijs, leefstijl, sociale integratie. Het besef dat je vraagstukken in samenhang moet zien is de grote winst van de huidige aandacht voor Brede Welvaart. Hoewel het misschien een containerbegrip is, raken mensen toch betrokken en ontstaat er beweging. Dat geeft brede welvaart momentum!’

Ontluikend talent krijgt support

Tiny Beenackers en Arend Zwaga over eigenwaarde

.....

‘We hebben de morele plicht om mensen te helpen die door armoede niet mee kunnen doen in onze samenleving.’ Tiny Beenackers, voorzitter van vrijwilligersorganisatie Stichting Leergeld Parkstad, en Arend Zwaga, bestuurder van de Bovengrondse Vakschool, zijn het daar roerend over eens. Succes wordt in onze complexe samenleving voor een groot deel afgemeten aan je financiële slagkracht. Veel mensen kunnen daar niet in mee en raken uitgesloten. En wat dan?

Een gesprek met deze twee bevlogen mensen gaat over grote maatschappelijke vraagstukken en vooral ook over oplossingen en de mogelijkheden om mensen in beweging te brengen. Zo schetst Tiny in enkele woorden de situatie: ‘We hebben een maatschappelijk probleem als mensen te arm zijn om hun gezin te onderhouden, zelfs als ze werken. Dit soort armoede kan door allerlei oorzaken ontstaan: werkloosheid, een baan die niet voldoende oplevert of heel eenvoudig door pech. Denk bij dat laatste aan de kleine zelfstandige die een zaak runt, maar door zware mantelzorgtaken zijn onderneming niet in stand kan houden. Stichting Leergeld Parkstad doet een handreiking aan kinderen en jongeren van 4 tot 19 jaar, zodat ze zoveel mogelijk kunnen blijven meedoen zonder dat ze last hebben van de beperkte financiële draagkracht van hun ouders. Het maakt dan niet uit of de ouders een bijstandsuitkering hebben of een slecht betaalde baan. Maar eigenlijk zouden organisaties als de onze helemaal niet moeten bestaan.’

Lapmiddel

De vereniging Leergeld Nederland heeft 111 stichtingen die 74% van Nederland bereiken. Tiny: ‘Maar het zijn lapmiddelen, omdat een minimum inkomen in ons rijke land blijkbaar niet toereikend is om mee te kunnen doen. Als de huur en de zorgpremie het grootste deel van je inkomen opslokken, hou je niet meer dan een paar tientjes per maand over voor de maaltijden en alle andere uitgaven. Dan zit je dus letterlijk onder het bestaansminimum.’ Arend Zwaga vertelt wat hij om zich heen ziet gebeuren: ‘Veel mensen die een keer hun zorgpremie niet konden betalen, krijgen een boete die ze uiteraard ook niet kunnen betalen. Dat leidt vervolgens tot een boete op die boete. Daar komen ze in veel gevallen niet meer uit. Het is uitzichtloos en als deze mensen dan een keer een financiële meevaller hebben, geven ze het uit om even een goed gevoel te hebben. Als ze vervolgens in de schuldsanering belanden, krijgen ze helemaal het gevoel dat ze het niet kunnen. Daarmee neem je mensen hun waardigheid af.’

Tijd voor verandering

Tiny vat de effecten van armoede nog maar eens samen: ‘Armoede heeft invloed op alle levensgebieden. Meedoen in onze volledig gedigitaliseerde wereld is niet haalbaar als je daarvoor geen middelen hebt. Het is bekend dat arme mensen gemiddeld zeven jaar korter leven, de kwaliteit van wonen is slechter, hetgeen een negatieve invloed heeft op de gemoedstoestand en gezondheid. Maar armoede vreet ook energie. Dan ben je zozeer bezig met overleven dat je ook echt niet meer kunt werken, al zou je dat misschien wel willen. Kinderen uit arme gezinnen krijgen een lager schooladvies, wat hun zelfvertrouwen verder ondermijnt.’ Arend reageert: ‘Als we dit fundamenteel willen veranderen, zullen we moeten stoppen er vrijblijvend over te praten. De uitvoerende organisaties die heel direct in contact staan met deze mensen, moeten in plaats daarvan de krachten bundelen om landelijk veranderingen bij beleidsmakers in gang te zetten. We moeten het er maatschappij-breed over hebben hoe we welvaart definiëren en zorgen dat we daarin voorzien. Er is voor mensen rust nodig op het financiële vlak en dat is haalbaar in de vorm van een sociaal contract. Daarbij krijgt iedereen een basisuitkering en van zijn of haar kant wordt dan een maatschappelijke dienst geleverd. Een soort maatschappelijke dienstplicht dus voor jong en oud.’

“Dan ben je zozeer bezig met overleven dat je ook echt niet meer kunt werken, al zou je dat misschien wel willen.”

Ambassadeurs

Om tot die tijd de problemen aan te pakken, maakt Stichting Leergeld Parkstad het mogelijk dat kinderen schoolspullen kunnen aanschaffen, zoals een leuke agenda, rugzak en schrijfmateriaal. ‘Ook maken we het mogelijk dat middelbare scholieren de beschikking hebben over een laptop en dat alle kinderen een sport of een hobby kunnen beoefenen en kunnen meedoen op het gebied van welzijn. Daarmee bied je kansen en kunnen kinderen hun talenten tot bloei laten komen. Dat is toch wat je hoopt: een generatie met een toekomst en een gevoel van eigenwaarde.. We bereiken de mensen voornamelijk via mond-tot-mond informatie. De vrijwilligers bij ons op kantoor komen vaak ook uit de doelgroep en zijn daarmee uitstekende, maar ook kritische ambassadeurs.’ Publieke instellingen hebben wat meer moeite om de mensen te bereiken die bij de Bovengrondse Vakschool in De Passart zouden kunnen ervaren welke werksfeer bij hen past: zorg, bouw, techniek, logistiek, enzovoort. Arend: ‘We hebben de verenigingen daarbij heel hard nodig, bijvoorbeeld de sportverenigingen. En gelukkig zijn de mensen die met een uitkering bij ons in een traject zitten, heel gemotiveerd om anderen te betrekken. Tijdens de Buurtdag die we onlangs op een zaterdag organiseerden, kwamen ruim 15 van deze mensen vrijwillig helpen en ze waren zo trots dat ze ook hun familie hadden meegebracht. Dat betekent dat ze blij zijn met ons!’

Arend Zwaga en Tiny Beenackers

Voor mij is eigenwaarde een centraal begrip en ik zie dat de eigenwaarde afneemt als de armoede toeneemt.

Ik denk dat dat komt omdat we hier werken vanuit een positieve motivatie. Dus niet direct een boete als je niet komt, maar: je bent welkom en krijgt een bak koffie. Dan leiden we je rond en kun je kennismaken met de verschillende werksferen. Gaan je ogen ergens van glimmen, dan ga je een keer kijken bij een werkgever en als het je blijft aanspreken, ga je dat pad op. Dan ga je voelen dat je ertoe doet.' Tiny: 'Het is met name voor jongeren belangrijk dat ze hier iets kunnen maken en doen waar ze trots op zijn, dat ze hun maatjes treffen en nieuwe vrienden kunnen maken. Ze krijgen hier vertrouwen en support om hun talenten te ontwikkelen. Die drive helpt hen om hun situatie te verbeteren.'

“We bereiken de mensen voornamelijk via mond-tot-mond informatie.”

Aansprekend

'Er is een groot verschil tussen de Bovengrondse Vakschool en initiatieven als Stichting Leergeld Parkstad, de Voedselbank, de Kledingbank,' vindt Tiny. 'Wij repareren in feite wat de overheid laat liggen en we dragen zo bij aan de eigenwaarde van kinderen. Dat blijkt ook uit onderzoek. De Bovengrondse Vakschool werkt aan perspectief voor en eigenwaarde van (jong)volwassen mensen.' Arend kan dat beamen: 'De Bovengrondse Vakschool is nu al een succes. Het spreekt partijen geweldig aan, heel anders dan bij andere re-integratietrajecten die we in Heerlen hebben. Ons gebouw is van en voor iedereen en verschillende organisaties werken hier met elkaar samen: de buurtteams van Heerlen STAND-BY, Caritas, verenigingen, het onderwijs. We zien ook dat we succesvol zijn voor individuele mensen. Uit onze eigen populatie zijn inmiddels vier mensen voorman binnen de Bovengrondse Vakschool. Duaal Inburgeringstraject, dat werk en taal combineert, wordt nu geleid door een enthousiaste coach en een Syrische immigrant die in zijn vaderland een school had. De glimmende ogen van mensen die een baan krijgen en ons komen bedanken: daar doe je het voor!'

Samenwerking

Eén van de samenwerkingen is die tussen Stichting Leergeld Parkstad en de Bovengrondse Vakschool. Sinds begin dit jaar loopt er een gezamenlijk fietsenproject. Voorheen kregen kinderen een budgetfiets, waar ze na een tijdje uitgegroeid waren. Dan moest er een nieuwe fiets komen. Sinds kort kunnen alle kinderen tussen 12 en 18 jaar een tweedehands fiets krijgen. Die fietsen worden ingezameld door partijen die Stichting Leergeld Parkstad ondersteunen. Andere partijen dragen bij door een deel van de kosten te dragen en de ANWB zorgt voor het transport van de fietsen naar de werkplaatsen, zoals die van de Bovengrondse Vakschool. Daar worden ze dan opgeknapt en zorgt Stichting Leergeld Parkstad dat ze bij de kinderen komen. Als de fiets te klein is geworden, kunnen de kinderen hem inruilen voor een 'nieuwe' tweedehands. Tiny: 'Het mes snijdt in dit project aan allerlei

kanten: het draagt bij aan hergebruik van de fietsen, het schept werkgelegenheid, de kinderen leren fietsen vanaf hun vierde, wat veilig en gezond is. Ze kunnen lekker meedoen en rondrijden in hun buurt.' Arend: 'Een groot deel van die kinderen heeft ouders die wij graag willen bereiken. Dus de samenwerking tussen Stichting Leergeld Parkstad en de Bovengrondse Vakschool is voor beide partijen belangrijk.'

Hindernisbaan

Hij vervolgt: 'Het is onze opdracht om mensen aan werk te helpen, zodat ze uit de armoede komen. Een belangrijke groep waar we ons op richten wordt gevormd door statushouders. Zolang zij geen Nederlands spreken, wil vrijwel geen werkgever deze mensen hebben. Ik zou daarvoor dus heel graag meer middelen, mogelijkheden en ruimte hebben. Maar op velerlei vlak lopen we tegen bureaucratische blokkades aan.' Tiny vult aan: 'Je moet mensen potentie bieden om zich in deze samenleving te kunnen handhaven. Dat begint bij taal en digitale vaardigheden. Het wordt tijd dat we stoppen met daarvoor plannen te maken en beginnen met dingen te doen. Dat geeft energie en daar krijg je mensen in mee!'

De weg naar circulariteit vraagt antwoorden op technische, economische én sociale vraagstukken

Bert Kip, Daniëlle Twardy en Bram Klerkx over circulaire economie

.....

Bert Kip is opgeleid als chemisch technoloog, werkte in de top van DSM Research & Development en is sinds tien jaar CEO van de Brightlands Chemelot Campus. Op deze broedplaats werken bedrijven, studenten en kenniswerkers samen in drie innovatieve ecosystemen: biomedische oplossingen, materialen en duurzame chemische processen. Daniëlle Twardy is senior onderzoeker circulaire economie bij Zuyd Hogeschool. Ze richt zich vanuit de lectoraten Innovatief Ondernemen en Employability op de manier waarop bedrijven de transitie naar circulariteit maken. Bram Klerkx is student Technische Bedrijfskunde bij Zuyd Hogeschool en heeft het afgelopen jaar deelgenomen aan een minor circulaire economie. Tijdens zijn afstudeerstage bij ingenieurs- en consultancygroep Volantis onderzoekt hij hoe de vooruitgang van maakbedrijven ten aanzien van circulariteit gemeten kan worden.

Wat is jullie drijfveer om je in je werk volledig te richten op duurzaamheid, circulariteit en de grote ecologische vraagstukken waar onze samenleving voor staat?

Bram: 'Ik wil meewerken aan het oplossen van de enorme ecologische vraagstukken waar we nu voor staan en invullen welke rol bedrijven in deze transitie moeten vervullen om de maatschappij zo goed mogelijk te kunnen dienen. Ik was in mijn jeugd gefascineerd door de natuurkunde en alles wat technisch was maar ben ook sterk economisch gericht. In mijn studie komt dat samen: met technologische middelen werken aan het toekomstperspectief voor de komende twintig jaar. Dat raakt aan tal van vlakken en is mega-belangrijk.'

Daniëlle: 'Mijn drijfveer is de toekomstbestendigheid voor jongeren, maar ook van bedrijven. Daarom wilde ik me verdiepen in het containerbegrip 'circulariteit' en bewustwording creëren. Want we moeten in 2050 volledig circulair zijn. Bij bedrijven, gemeenten, inwoners en ook in het onderwijs vraagt het oplossen van de vraagstukken een gemeenschappelijke taal, zodat we van basisschoolkinderen tot academici weten wat we bedoelen met al die

Bram Klerkx

Ik wil meewerken aan het oplossen van de enorme ecologische vraagstukken waar we nu voor staan.

termen die gebruikt worden in relatie tot de *Sustainable Development Goals* (SDG's).'
Bert: 'Ik vind het ontzettend belangrijk dat we met datgene wat ons ter beschikking staat, zorgen dat ook de generaties na ons op een goede manier kunnen leven, een fatsoenlijke boterham kunnen verdienen en waarde kunnen toevoegen. Zonder een hypotheek te nemen op de toekomst. Dat motiveert mij al ruim tien jaar om de Chemelot Brightlands Campus te leiden.'

Hoe benaderen jullie dit omvangrijke, complexe vraagstuk?

Bert: 'Het vraagstuk van de circulariteit is wereldwijd op de agenda gekomen in de periode dat we startten met deze campus. We besloten, nog voordat het mode werd, te gaan werken aan duurzaamheid en de bouwstenen te verzamelen om als regio daadwerkelijk een rol te kunnen spelen op het gebied van duurzaamheid. Het gaat om een energietransitie én om de transitie naar een duurzame materialenstroom, zodat spullen bij de productie slechts een beperkte CO2 footprint veroorzaken en *end-of-life* opnieuw ingezet kunnen worden. Dat heeft niet alleen technische componenten in zich, maar heeft ook maatschappelijke implicaties: hoe ga je voortaan in de waardeketens met elkaar om?'

Daniëlle: 'Afval scheiden, zonnepanelen plaatsen: dat zijn de dingen waar mensen al snel aan denken. Er wordt nog vooral gedacht aan technologische verbeteringen op basis van een design thinking aanpak: hoe kan ik mijn product zo ontwerpen dat de waarde behouden blijft, zodat het demontabel is en er geen afval is? Voor mij heeft circulariteit echter drie componenten: behalve de technische aspecten zijn er economische en sociale invalshoeken. Om die componenten te verbinden en met elk van die brillen naar vraagstukken te kijken zijn bewustwording, bekwaamheid en ook bewijsvoering nodig. Dan ga je bijvoorbeeld zien dat je ook mensen nodig hebt die over circulaire competenties beschikken om een product in de markt te zetten.'

“Ondernemers zouden het als een business moeten zien.”

Welke veranderingen zijn er op economisch vlak te verwachten op de weg naar circulariteit?

Bert: 'Producten langer gebruiken is de meest efficiënte en snelle manier om te verduurzamen: je hebt minder grondstoffen nodig en je vermindert de uitstoot ten gevolge van de productie. Daarvoor zijn echter andere businessmodellen nodig. Nu is de verkoper van koelkasten er niet mee gediend dat het ding twintig jaar meegaat. Als we in een dienstenmodel een wasmachine huren, dan wil degene die hem aan mij verhuurt dat het apparaat zo lang mogelijk meekan. Het omzetten van een eigendomsmodel naar een dienstenmodel kan enorm helpen in duurzaamheids- en circulariteitsdenken. We hebben op de campus Niaga, een bedrijf dat volledig recyclebare tapijten produceert. Wat we natuurlijk niet willen is dat mensen na twee jaar juist vanwege die recyclebaarheid denken: ik neem een nieuwe.'

Bert Kip

Voor mij heeft circulariteit drie componenten: behalve de technische aspecten zijn er economische en sociale invalshoeken.

Daniëlle: 'Product as a service is er al maar kan veel breder worden ingezet. Zo zijn er in andere delen van het land al hippe kledingbibliotheken waar je met een abonnement kleding gaat lenen. Dat is een oplossing voor het enorme probleem dat textiel veroorzaakt. Zo kun je ook baby- en kinderspullen huren bij de Tiny Library. Het is een nieuwe manier van denken, die mensen gewoon moeten gaan vinden.'

Bert: 'En ondernemers zouden het als een business moeten zien. Als het over circulariteit gaat, denken we vaak aan grote chemische fabrieken, maar ook kleine ondernemers met een regionale business kunnen een goede boterham verdienen door zich te richten op het hergebruik van consumentenproducten.'

Bram: 'Ik zie dat er een economische verandering gaande is. Waarde zien in geld verandert in waarde zien in waarde. We hebben groei altijd gemeten op basis van groei van het Bruto Nationaal Product of het Bruto Binnenlands Product – monetaire waarde dus. In de circulaire economie tellen ook andere profits. Ik heb geleerd dat het voornaamste wat een bedrijf moet doen, is zorgen dat het blijft bestaan en dat doe je door langetermijn relaties op te bouwen oftewel: aan de maatschappij tonen dat je waarde toevoegt.'

Bert: 'Dat vraagt een andere visie op economie: waarde creëren doe je door oplossingen te bieden en terwijl je dat doet, kun je geld verdienen. Winst van bedrijven is dan niet het doel, maar een middel om de continuïteit van hun toegevoegde waarde te waarborgen. De toegevoegde waarde zit zowel in de producten, als in de werkgelegenheid en de zingeving die gecreëerd wordt.'

“In de circulaire economie tellen ook andere profits.”

Welke sociale thema's komen jullie tegen?

Bram: 'De sociale component heeft een relatie met het besef dat je niet meer alles hoeft te hebben. Neem de accuboor die je meestal maar een paar keer per jaar gebruikt. Waarom wil je die in bezit hebben, terwijl je hem ook met de hele straat zou kunnen delen?'

Bert: 'De sociale component vormt in het transitiedenken een enorme uitdaging. De grote opgave in elke transitie is te weten wat er in de plek komt van wat je nu hebt. Om meteen te kunnen acteren als het schaakbord straks is veranderd, moet je zorgen dat je kunt beschikken over de goede competenties, ook qua opleidingen en focus in de regio. Brightlands en de met ons verbonden partijen zijn daarom gaan inzetten op talentontwikkeling. Met de kennisinstellingen, de onderwijsinstellingen, Chemelot Learning and Innovation Labs (CHILL) hebben we afgesproken om circulariteit zwaar op de agenda te zetten. In de oplossingen die we bedenken om de transitie van fossiel naar groene energie te maken en naar het gebruik van nieuwe koolstofbronnen speelt de sociale component een zeer grote rol. Met te dure oplossingen sluit je namelijk een groot deel van de samenleving uit. De huidige situatie rond de energievoorziening laat zien wat er dan gebeurt. Duurzaamheidstechnisch is de hoge prijs voor energie positief: de noodzaak om minder energie te gebruiken leidt altijd tot

Daniëlle Twardy

Het denken vanuit het multidisciplinaire domein is waar het ons alle drie om gaat.

minder CO2-uitstoot en stimuleert het gebruik van hernieuwbare bronnen. Tegelijk zijn er grote bevolkingsgroepen die hun energierekening niet meer kunnen betalen.'

Daniëlle: 'Je moet bij producten die je circulair in de markt wil zetten niet alleen een goede prijs hebben maar vooral ook een goed verhaal. Een voorbeeld is het recyclebare matras. Studenten reageerden: dat is toch veel duurder én het is vies! Er was dus nog wat uitleg nodig...'

“De sociale component vormt in het transitiedenken een enorme uitdaging.”

Bert: 'De bewustwording is ongelooflijk belangrijk. Het omdenken betekent dat 'end-of-life' geen afval is maar grondstof, zodat wat je weggooit waarde heeft en opnieuw ingezet kan worden. Als je die slag kunt maken in het denken, ga je naar heel andere modellen voor de afvalstromen – want dat zijn dan geen afvalstromen meer maar nieuwe grondstofstromen. Met statiegeldflessen doen we dat al en in de toekomst zullen veel meer producten aan het einde van de levensduur teruggebracht – moeten - worden om de keten te sluiten.'

Hoe werkt ieder van jullie aan die opgaven?

Bert: 'De wereld gaat op zijn kop en niemand kan uittekenen wat dat precies gaat betekenen. Omdat je niet weet wat de winnende technologieën worden, hebben we een set van oplossingen gecreëerd die we op de campus een stap verder brengen. Dat gebeurt in de vorm van pilots van allerlei aard. We brengen daarvoor onder andere mensen vanuit de opleidingen en mensen vanuit de praktijk bij elkaar.'

Daniëlle: 'Bij de labs van Zuyd Hogeschool komen steeds meer vragen binnen van gemeenten en bedrijven: wat kunnen we doen, waar liggen voor ons kansen? Hoe kunnen we talent binnenhalen? Wie kan met ons meekijken in dat palet van mogelijkheden dat circulariteit ons biedt? Studenten werken in deze ecosystemen multi-level en multidisciplinair samen aan dit soort vraagstukken van bedrijven. Ze kijken niet alleen vanuit de technische kant, maar nemen ook business development mee, de sociale impact en het effect op de werkgelegenheid.'

Bert: 'Samenwerking verandert. De meeste samenwerking gebeurde tussen partijen die een gelijksoortige activiteit hadden. In de circulaire waardeketens moeten partijen met elkaar gaan werken die een heel andere taal spreken en een heel verschillende dynamiek hebben. Een partij die grondstoffen nodig heeft, bestelde die normaal in het Midden-Oosten en dan kwamen de grondstoffen per schip binnen. Diezelfde partij moet nu samenwerken met een afvalverwerker. Dat is een andere business met andere wetmatigheden, een andere taal al kunnen de gebruikte termen best hetzelfde zijn. Om dan te helpen samenwerken moet je er heel veel aandacht aan besteden, veel praten en vragen: je zegt dit, maar wat bedoel je ermee? Ze gebruiken soms dezelfde woorden maar bedoelen iets anders.'

Hoe versterk je het vermogen om samen te werken, zodat partijen elkaar leren versterken?

Daniëlle: 'Daarvoor zijn de labs zo belangrijk. Het is een vorm die opgenomen moet zijn in de onderwijscurricula. Als studenten, de toekomstige professionals, niet aangeleerd krijgen om te praten met mensen uit heel andere werelden – de kunsten, rechten, economie, bedrijfskunde, chemie – dan zijn ze dat straks ook niet gewend als ze in de praktijk gaan werken aan een probleem.'

Bram: 'Dat is inderdaad een probleem weet ik uit ervaring. Ik kom vanuit zowel een bedrijfskundige als een engineering achtergrond. Mijn medestudenten zijn vaak sceptisch over duurzaamheidsontwikkelingen en ik spreek ook mensen die circulariteit vanuit de theorie benaderen. De vertaalslag naar het inrichten van de nieuwe processen zal echter samen met mensen uit de praktijk moeten gebeuren. We moeten met alle belanghebbenden om tafel gaan zitten: overheidsinstellingen, investeerders, onderwijs-/ kennisinstellingen en bedrijven om te kijken waar de bedrijfswaarde en de maatschappelijke waarde elkaar overlappen. De 'sweet-spot' zit op de overlap van wat bedrijven willen – namelijk concurrerend blijven en de continuïteit verzekeren – en wat de maatschappij wil – verantwoordelijke materiaalwinning, circulaire productie en het sluiten van kringlopen. Bedrijven die binnen deze overlapping gaan opereren zie ik als de bedrijven van de toekomst. Het is vervolgens zaak om onze kennis te delen om de neuzen overal ter wereld dezelfde kant op te krijgen met vooral ook aandacht voor ontwikkelingslanden zodat zij niet dezelfde fouten in hun ontwerpen maken als die wij in het verleden hebben gemaakt. Je zou kennisdeling een circulaire competentie kunnen noemen!'

Daniëlle: 'Het denken vanuit het multidisciplinaire domein is waar het ons alle drie om gaat. Dat betekent dat in het hele onderwijsstelsel op alle niveaus circulaire competenties moeten worden opgenomen in de curricula. Dat mag niet afhangen van het toeval.'

Bouwstenen voor de transitie naar groene circulaire chemie:

- Technische oplossingen.
- Aandacht voor de sociale impact:
 - betaalbaarheid van oplossingen
 - omdenken naar gebruik in plaats van bezit
 - waarde zien in waarde voor de samenleving
 - een goed verhaal hebben.
 - Een andere kijk op verdienmodellen en waardeketens.
- Een gemeenschappelijke taal rond het begrip circulariteit voor iedereen in de samenleving.
- Talentontwikkeling gericht op circulariteit en de multidisciplinaire aanpak van circulaire vraagstukken.
- Aanpassing van curricula zodat studenten op elk niveau competenties verwerven om samen te werken met mensen uit heel andere branches.

Mbo, hbo en bedrijfsleven werken aan innovaties en kennisdeling

Margot Felix over de Community of Practice

Hoe kan de mbo'er een substantiële bijdrage leveren aan de ambities op de Brightlands Chemelot Campus? Met die vraag als vertrekpunt is Margot Felix namens VISTA college aan de slag als programmamanager van de Community of Practice in de Chemelot Innovation and Learning Labs (CHILL). Kenniscirculatie, verduurzaming van projecten en vooral jonge mensen het gevoel geven dat ze ertoe doen, leiden inmiddels tot aanzienlijke vernieuwingen bij opleiders en bedrijven.

Margo: 'Sinds 2011 wordt binnen de Communities for Development van CHILL gewerkt aan vraagstukken van het bedrijfsleven. Applied sciences studenten worden daarvoor gekoppeld aan ervaren en deskundige professionals uit het bedrijfsleven. Zo kunnen hbo-studenten in moderne onderzoeksfaciliteiten werken aan reële beroepsvragen van het bedrijfsleven. Bedrijven vinden via CHILL nieuw talent, studenten proeven aan de beroepspraktijk en opleidingen kunnen optimaliseren. Ook VISTA college (toen nog Arcus en Leeuwenborgh) was partner in deze publiek-private samenwerking (PPS). Het bleek echter een hele uitdaging om ook het mbo te betrekken bij CHILL.'

Noodzaak

'In een traditionele organisatie vormt de core business de basis van elk bedrijf. Innovatie is daarvan afgeleid. In Limburg staat de core business van elke organisatie echter onder druk doordat de vergrijzing en ontgroening tot enorme personeelstekorten leiden. We hebben bovendien te maken met minder studenten die allemaal andere interesses hebben en bedrijven die zeer uiteenlopende vragen aan de opleiders stellen. Men wil werknemers die skills hebben en kunnen meebewegen met de ontwikkelingen in de organisaties. Dat alles maakt innovatie bij opleidingen en bedrijven extra dringend. Met de traditionele opleidingen, waarbij het mbo zorgde voor voldoende en geschoolde nieuwe medewerkers, gaan we het niet meer redden.'

Ambitieuw

'CHILL zorgt voor de verbinding tussen onderwijs en bedrijfsleven. Het koppelen van eigentijds mbo-onderwijs aan de Community of Practice (CoP) is een logische stap in de

Margot Felix

Bedrijven vinden via CHILL nieuw talent, studenten proeven aan de beroepspraktijk en opleidingen kunnen optimaliseren.

ontwikkeling van CHILL. De combinatie van mbo en hbo gaat helpen zowel bij de vernieuwing van het onderwijs als bij het realiseren van de ambities van de Chemelot Campus die de duurzaamste, veiligste en meest innovatieve chemie-site van Europa wil worden. Om dat waar te maken moeten de fabrieken op de site op elkaar gaan aansluiten: het afval van de ene fabriek wordt de grondstof voor de volgende fase in de keten. Daarvoor is commitment van binnenuit nodig; medewerkers moeten geraakt worden en zien hoe ze kunnen bijdragen. Samen kunnen we zorgen dat er voldoende mensen op de arbeidsmarkt komen die de kwaliteiten hebben die het bedrijfsleven nodig heeft voor het realiseren van de ambities. Dat vergt aanpassing van de opleidingen, maar ook van de bedrijven.'

“Samen kunnen we zorgen dat er voldoende mensen op de arbeidsmarkt komen die de kwaliteiten hebben die het bedrijfsleven nodig heeft.”

Het mbo beweegt mee

'Ik geef een voorbeeld van zo'n aanpassing. In chemische installaties werken onder andere procesoperators in ploegendiensten, analisten in de dagdienst en onderhoudsmonteurs. Soms is het nodig dat er ook 's nachts een monster van het product wordt genomen en een eenvoudige analyse plaatsvindt. Het scheelt tijd en moeite als de procesoperator dat kan doen en zodanig kan rapporteren dat de analist overdag verder kan. Tussen die twee zit echter een behoorlijk cultuurverschil. Om dat te overbruggen is expertise nodig maar ook een gedeelde taal. Dit soort skills worden steeds belangrijker. Daarom heeft VISTA college alle afdelingen die te maken hebben met chemie fysiek bij elkaar gebracht op één locatie. Verder hebben we de vakken Nederlands, Engels en loopbaan/burgerschap gecombineerd tot het vak communicatie. Bij dit vak passen de leerlingen het geleerde toe in de praktijk, zodat de procesoperator van de toekomst een verslag kan schrijven waarmee de analist of de onderhoudsmonteur uit de voeten kan. Zo kom je tegemoet aan de behoefte van het bedrijfsleven, maar ook aan die van de mbo'er, want die wil graag opgeleid worden in de praktijk!'

Curriculum aangepast

'Een volgende stap die we aan het zetten zijn, vraagt een nog betere samenwerking met de bedrijven op de locatie. De route tot meetkameroperator moet korter, gezien de enorme behoefte aan nieuwe medewerkers. Nu duurt het aanleren zo'n zeven jaar! Een pas afgestudeerde mbo'er die in een fabriek gaat werken moet de zogenaamde posten van de fabriek aanleren. Door de mbo'er van de bovenbouw in de praktijk te laten leren, kan hij of zij alvast beginnen met het aanleren van posten. Dat verkort de opleiding met drie jaar. Maar het moet nog korter en dat vraagt aanpassingen aan de kant van het bedrijf. Met dat doel

hebben we bij Fibrant een cultuuronderzoek uitgevoerd. De vragenlijst werd afgenomen door een technicus van een ander bedrijf, zodat mensen die bevraagd werden konden spreken in hun eigen (vak)taal. Op basis van de uitkomsten, konden in de *plant* van Fibrant aanpassingen worden gedaan die de opleiding met nog een jaar gaan bekorten.’

“De vraag is hoe projecten betekenis kunnen krijgen voor mensen.”

Het gevoel ertoe te doen

‘De ambities van de Brightlands Chemelot Campus in combinatie met de snelle technische ontwikkelingen maken dat er binnen enkele jaren honderden anders opgeleide medewerkers nodig zijn die geëngageerd zijn aan de veranderingen. Dan moet je de mensen meekrijgen en dat lukt alleen als ze het gevoel hebben dat ze ertoe doen. Je moet hen in het hart raken. De vraag is dan hoe projecten, zoals die van CoP en CHILL, betekenis kunnen krijgen voor mensen. Zo’n beweging kun je op gang brengen door de ingrediënten aan te reiken waardoor mensen met elkaar stappen kunnen zetten en kunnen professionaliseren. Dat is de werkwijze van CoP en CHILL: jonge mensen werken met begeleiding van docenten en professionals uit de praktijk aan concrete oplossingen. We noemen dit de Community of Practice: een mbo-student die uitzoekt wat de beste siliconen zijn voor een prothese, ervaart hoe belangrijk haar werk is en raakt enorm gemotiveerd. Ze leert samenwerken met hbo’ers om verder te komen. Van docenten vraagt dit ook een andere houding; zij moeten het leerproces begeleiden. Om de technische ontwikkelingen te kunnen inbrengen in de projecten, moeten zij in gesprek blijven met mensen uit de praktijk. Daarnaast is het nodig om continu onderzoek te doen naar nieuwe materialen en nieuwe technische mogelijkheden gekoppeld aan het onderwijs. We hebben daartoe een gecombineerd lectoraat mbo-hbo opgezet.’

Verrijkend netwerk

‘Dat is de basis. Maar minstens zo belangrijk is het valoriseren van kennis via kennis-circulatie. Met talkshows, nieuwsbrieven, events, tentoonstellingen, filmpjes, enzovoort delen studenten, docenten en bedrijfsleven hun ervaringen in hun werk. En dan is met name het fysieke netwerken essentieel: tijdens events en netwerkmomenten wordt de kennis gedeeld en worden nieuwe contacten gelegd die leiden tot de verspreiding en verrijking van kennis die we als samenleving nodig hebben!’

Perspectief op vooruitgang

Marc Dassen en Ron Meyer over vakmensen

Marc Dassen is directeur van Sitech Services, de technische dienstverlener voor de procesindustrie op de Chemelot site in Sittard-Geleen. Hij ging in gesprek met Ron Meyer die heel direct betrokken is bij het versterken van de brede welvaart en op 1 april directeur werd van het nationaal Programma Heerlen-Noord.

Ron Meyer: ‘Brede welvaart is voor mij gelinkt aan solidariteit en wederkerigheid in de samenleving. Als samenleving worden we er beter van als we niemand achterlaten. Dat betekent dat een verdeling nodig is, waardoor iedereen in staat is om zijn gezin te onderhouden en een goed leven te leiden. Iedereen moet een perspectief op vooruitgang houden. Doordat we veel belangrijk werk zijn gaan zien als kostenpost en het daarom hebben geoutsourcet, laten we wel degelijk mensen achter. De conciërge en de schoonmaker waren vroeger belangrijk voor hun organisatie, ze losten allerlei problemen op en iedereen kende hen. Hun werk is door de vergaande arbeidsdeling verdwenen en onbelangrijker gemaakt. Dat staat niet op zichzelf. Het laat diepe sporen achter. Welke belofte doen we aan de jonge ziekenhuisschoonmaker, vuilnisman en thuiszorger als zij wel de lasten van crises dragen, maar niet de lusten van de vooruitgang?’

Vraagstuk

Marc Dassen: ‘De corona-pandemie en de oorlog in Oekraïne confronteren ons nu met de gevolgen van de radicale keuze voor de laagste kosten. We moeten ons afvragen of dat leidt tot wat je wilt in jouw regio, je land en in Europa. Sitech heeft zo’n duizend mensen in dienst en we huren tussen de vijftienhonderd en drieduizend mensen in. Wij kunnen iedereen gebruiken die techniek, engineering, of elektro heeft gestudeerd op hbo- of mbo-niveau. Door de pensioneringsgolf zijn alleen al hier op de Chemelot site binnen enkele jaren duizend operators nodig. Helaas zien we dat er steeds minder mensen afstuderen in de technische richtingen die wij als bedrijven zo hard nodig hebben. Een steeds groter deel van onze medewerkers komt van ver buiten de regio, wat in onze sector langzamerhand de standaard is. Niet omdat dat goedkoper is, maar omdat we hier de mensen niet meer hebben. Op den duur kunnen we bijvoorbeeld ook geen mensen meer vinden in Oost-Europa. In het kader van brede welvaart moeten we erover nadenken hoe we daarmee omgaan.’

Anders belonen

Ron: ‘Ik weet niet of er niet genoeg mensen zijn. Dat hoor ik heel vaak, maar er zijn toch echt nog genoeg mensen zonder werk. Er is een zee aan potentieel die niet benut wordt.’

Marc Dassen

De corona-pandemie en de oorlog in Oekraïne confronteren ons nu met de gevolgen van de radicale keuze voor de laagste kosten.

Het mobiliseren van dit potentieel vergt iets van de hele samenleving. Van bedrijven en van mensen. Let wel, ik geloof niet in een recht om niets te doen. Iedereen moet hard werken voor zijn toekomst en als je dat doet, heb je recht op een fundamentele belofte: je kunt je gezin onderhouden en je wordt serieus genomen in je vakmanschap, je ambachtelijkheid. Daar hoort óók méér waardering bij.'

Marc: 'Toch lijkt niemand nog monteur of brandweerman te willen worden of in de zorg te willen werken. Het is belangrijk werk, waarvan we nu gelukkig zien dat de arbeidsvoorwaarden verbeteren mede door het steeds grotere tekort. Een E- en I-monteur met een mbo-opleiding bijvoorbeeld kan bij ons een hele goede boterham verdienen.'

Op de tenen lopen

Marc: 'Als samenleving maken we het onszelf ingewikkeld doordat we de vakmensen, die we steeds harder nodig hebben, niet meer opleiden. Waarom stimuleren alle ouders hun kinderen om vooral een studie te doen op hbo- of universitair niveau? Waarom moet iedereen op het puntje van zijn tenen lopen om op hbo-niveau te komen in plaats van te kiezen voor een opleiding als vakman of vakvrouw? Dat is helemaal niet nodig als we het voor elkaar krijgen om het beloningssysteem anders in te richten. Het is belangrijk dat mensen achter hun bureau of tekentafel iets moois bedenken, maar als er niemand is die het ook echt kan maken, hebben we niks. Respect voor vakmensen in de bouw, de industrie en de zorg moet terugkomen in onze samenleving. Zeker als er nog zoveel mensen aan de kant staan en we voor dit soort functies mensen uit het buitenland halen. Dit is echt een issue in Nederland. In Duitsland, waar ik ook heb gewerkt, zijn vakmensen trots op hun vak en hun producten. Dat is mede te danken aan het systeem, waarbij mensen gediplomeerd leerling, gezelschap, meester, en zo verder worden, dat brengt een prachtig perspectief op groei met zich mee.'

“Als samenleving maken we het onszelf ingewikkeld doordat we de vakmensen, die we steeds harder nodig hebben, niet meer opleiden.”

Toegevoegde waarde

Ron: 'In de huidige diensteneconomie tellen titels en verbale vaardigheid. Mensen die zich goed kunnen uitdrukken, komen in deze samenleving veel verder dan iemand die daar moeite mee heeft maar technisch veel meer kan toevoegen. De kernvraag moet zijn: wat voeg je aan echte materiële waarde toe? We hebben een duurzame keten in elke gemeenschap nodig. Bestellen in China betekent dat je van hieruit in China een product laat maken dat vroeger werd gemaakt door mensen van hier. Die mensen hadden toen een grote toegevoegde waarde en komen nu niet meer aan de bak. Je schuift zo de kosten af naar de kwetsbare schakels: mens en milieu. Dat maakt het huidige mondiale systeem uiteindelijk onhoudbaar.'

Ron Meyer

Ik ben ervan overtuigd dat we in vijftientig jaar tijd alles kunnen veranderen.

“Mensen die zich goed kunnen uitdrukken, komen in deze samenleving veel verder dan iemand die daar moeite mee heeft maar technisch veel meer kan toevoegen.”

Energietransitie biedt kansen

Marc: ‘Als techneut kan ik me niet voorstellen hoe je een welvarende samenleving opbouwt, als je alleen een dienstenmaatschappij overhoudt. Ik geloof echt dat je welvaart alleen kunt bouwen op een basis van productie in de industrie of de landbouw, of door grondstoffenwinning. Limburg is een behoorlijk technische omgeving met veel manufacturing en we hebben nu enorme kansen om het anders te doen. Op de Chemelot site zitten we al midden in een energietransitie en een recyclingtransitie. De plastics die werden geproduceerd met olie uit het verre buitenland, worden steeds meer gemaakt door plastic afval te recyclen. Dat afval is hier voorhanden, dat hoeven we niet van ver te halen. Wat we daarvoor wel moeten oplossen, is het vraagstuk van de mensen die een 24-uurs fabriek draaiend willen houden.’

Voorwaarden

Marc: ‘Wat we nodig hebben is hulp van buiten om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. Er moet opgeleid worden voor de functies die zo hard nodig zijn. Wij zijn als sector meer dan bereid om samen te werken met de scholen. De provincie zou dit soort opleidingen moeten stimuleren met strenge voorwaarden. Bijvoorbeeld door bedrijfsleven en opleidingen te verplichten om studenten te begeleiden of om medewerkers te laten lesgeven. Er is een numerus fixus nodig op minder wenselijke studierichtingen en we moeten jongeren enthousiasmeren worden voor technische studierichtingen. Het gaat ook om trots op vakmanschap.’

“Het gaat ook om trots op vakmanschap.”

Eén generatie

Ron: ‘Ik ben ervan overtuigd dat we in vijftientig jaar tijd alles kunnen veranderen. Neem nou de laaggeletterdheid, die is in Heerlen-Noord bijna 1 op 5. Of neem ongezondheid. Bijna 1 op de 3 kinderen gaat zelden naar de tandarts, met grote gevolgen. Daar kunnen we wat aan doen, als iedereen mee wil helpen. Van de Rijksoverheid tot de woningcorporaties, van de gemeente tot de bewoners. Om de kansenongelijkheid weg te werken en een betere toekomst voor onze kinderen te verwezenlijken, richten we ons op wonen, werken, leren, veiligheid en gezondheid. Die reusachtige opgave kan nooit alleen met een programmabureau van zo’n zeven medewerkers aangepakt worden. Daarvoor zullen heel veel mensen de schouders eronder moeten zetten. We zullen dus weer met elkaar moeten samenwerken, samenleven en

ontmoeten. Van de vuilnismen tot de universitair docent. Van de thuiszorger tot de directeur. Wederkerigheid is essentieel. Het Nationaal Programma Heerlen-Noord gaat namelijk niet alleen om Heerlen-Noord, maar om onze hele stad en streek. Als het Heerlen-Noord beter gaat, dan gaat het Heerlen beter en als het Heerlen beter gaat, dan is dat goed voor de hele streek.’

In contact blijven

Marc: ‘De kleinschaligheid van de wijk of het dorp. De harmonie of de voetbalclub hield de maatschappij bij elkaar. Daarmee leer je al heel jong dat niet iedereen hetzelfde is en in dezelfde omstandigheden leeft en dat je je aan elkaar kunt optrekken. Scholen, voetbalclubs etc. zijn inmiddels veel meer ‘gesegregeerd’. We vieren geen carnaval meer met elkaar in het dorp, maar zoeken steeds ‘soortgenoten’ op. Alleen al het mengen van groepen in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs zou toegevoegde waarde kunnen hebben. Dan kun je je aan elkaar optrekken en minstens met elkaar in gesprek gaan.’ Ron: ‘Daar ligt een belangrijke sleutel. Want als je mensen willekeurig vraagt wat ze over twintig jaar in hun leven het allerbelangrijkste vinden, is dat behoorlijk eenduidig: (klein)kinderen en gezondheid. Aan die doelen wil iedereen ook bijdragen. Dat is de brandstof om dingen die beter kunnen ook echt beter te maken.’

Meer vat op brede welvaart door data en informatie

Tom Brandsma en Evrim Onat over data, Artificial Intelligence en digitalisering

.....

Het werken met data kan helpen bij het nemen van beslissingen, ook ten aanzien van de thema’s binnen brede welvaart. Tom Brandsma van TBInnovators en lid van het Lectoraat Employability van Zuyd Hogeschool en Evrim Onat, Programmamanager Regionale Data Centers bij CBS bespreken de mogelijkheden, de grenzen en het belang van kennis rond data, Artificial Intelligence (AI) en digitalisering bij overheden en organisaties in de zorg.

‘Brede welvaart zie ik als de ideale situatie, waarin iedereen op basis van een goede opleiding voldoende inkomen kan verdienen, een gezonde leefstijl heeft en een algemeen gevoel van happiness’, zo omschrijft Tom het thema. Evrim reageert: ‘Brede welvaart biedt een denk-kader en helpt zo om de discussie te voeren over de verschillende thema’s en het daaruit voortkomende beleid voor maatschappelijke vraagstukken. Het gaat in het kader van brede welvaart vaak over afwegingen; de keuze voor het ene aspect heeft invloed op tal van andere zaken. Brede welvaart is echt een complexe uitdaging: je weet de omvang niet precies, je weet niet zeker of er wel echt een probleem is en je weet niet precies hoe zwaar bepaalde indicatoren voor de verschillende betrokkenen wegen. In feite is elk thema binnen brede welvaart al enorm – voor veiligheid kun je bijvoorbeeld zonder problemen honderd indicatoren identificeren waar vele data voor beschikbaar zijn. Het is voor ons als CBS de kunst om zo te selecteren dat én recht wordt gedaan aan de informatie die er is én aan de toegankelijkheid van die informatie. Alleen dan kun je een eenduidige basis voor overleg genereren.’

“In feite is elk thema binnen brede welvaart al enorm.”

Benchmark

CBS maakt voor alle regio’s in Nederland een Monitor Brede Welvaart. Aan de hand van data uit meerdere bronnen wordt informatie gegenereerd die voor beleidsmakers en beslissers relevant is. Daarbij is het belangrijk om te beseffen dat die informatie beïnvloed wordt door tal van factoren: het soort bronnen, de steekprofeenheden, definities en afbakeningen van leeftijdscategorieën. Evrim: ‘We hebben nu een uniforme, zorgvuldig en evenwichtig samengestelde set indicatoren voor alle gemeenten en provincies in Nederland, zodat ze

Tom Brandsma

Brede welvaart biedt een denkkader en helpt zo om de discussie te voeren over de verschillende thema's en het daaruit voortkomende beleid voor maatschappelijke vraagstukken.

kunnen benchmarken en kunnen bepalen of een thema al dan niet aandacht vraagt. Het is dan belangrijk dat een gemeente of een regio de juiste benchmark kiest. Tussen Heerlen en Amsterdam bijvoorbeeld zijn de verschillen zo groot, dat vergelijking geen houvast biedt voor beleid. Vergelijkt een stad zich met soortgelijke gemeenten, dan zie je waar je als stad voor- of achterloopt én je kunt na verloop van tijd zien of beleid effect heeft. Op basis van onze data helpen wij gemeenten met het kiezen van de geschikte benchmark.'

Objectief of subjectief

Evrin: 'De thema's binnen brede welvaart hebben elk hun objectieve en subjectieve indicatoren. Het aantal inbraken is een indicatie voor de veiligheid. Over zo'n indicator kan geen discussie ontstaan, je kunt er hooguit positief of negatief over oordelen. Moeilijker wordt het bij de subjectieve indicatoren – tevredenheid met het leven, zorgen over de toekomst of het gevoel van veiligheid bijvoorbeeld. Als je via de daarvoor gebruikte enquêtes een voldoende betrouwbare steekproef hebt, is het nog lastig om het cijfer te interpreteren. Je kunt alleen trends zien.'

Privacy of niet

Evrin: 'De afweging tussen het maatschappelijk belang en privacy intrigeert me. De regelgeving op dit gebied beperkt het CBS bij het verzamelen van data die uitermate relevant zijn.' Tom: 'We kijken tegenwoordig nogal kritisch naar privacyvraagstukken. Maar wie door een winkelstraat loopt, wordt via de beveiligingscamera's voortdurend gemonitord en niemand maakt daar een probleem van. Ook dragen steeds meer mensen wearables, zoals een smartwatch. Die doen in feite hetzelfde als die beveiligingscamera's, namelijk data verzamelen. Bij privacyvraagstukken zou het goed zijn om de afweging te maken welk belang het zwaarst weegt: het belang van het individu of dat van het collectief. In het kader van brede welvaart is gezondheid een belangrijk thema. Niet alleen voor het individu is het voorkomen van zorg belangrijk, maar ook uit maatschappelijk oogpunt. Desondanks is het bijzonder moeilijk om gebruik te maken van de bulk aan data die er gegenereerd wordt met betrekking tot gezondheid. Cliënt-gerelateerde informatie mag alleen gebruikt worden als de cliënt daar toestemming voor heeft gegeven. Ik denk echter dat we met de inzet van artificiële intelligentie (AI) enorme winst zouden kunnen behalen bijvoorbeeld in het kader van valpreventie of het verbeteren van gezondheid.' Evrin is het daarmee eens: 'Op het moment dat je data kunt pseudonimiseren¹ zijn er heel veel splitsingen te maken en relaties te leggen. En dat gaat dus nooit over individuen. Die relaties zou je dan kunnen vertalen naar interventies en aanbevelingen voor ieder individueel, dan kun je echt iets doen voor individuen. Maar dat vraagt dat we anders moeten gaan kijken naar privacy maar dat is geen taak van het CBS. Wij werken uitsluitend met geanonimiseerde data.'

¹ Pseudonimiseren is een procedure waarmee identificeerbare gegevens met een bepaald algoritme worden vervangen door versleutelde gegevens (het pseudoniem). Het algoritme kan voor een persoon altijd hetzelfde pseudoniem berekenen, waardoor informatie over de persoon, ook uit verschillende bronnen, kan worden gecombineerd. Daarin onderscheidt pseudonimiseren zich van anonimiseren, waarbij het koppelen op persoon van informatie uit verschillende bronnen niet mogelijk is.

Evrim Onat

Bij privacyvraagstukken zou het goed zijn om de afweging te maken welk belang het zwaarst weegt: het belang van het individu of dat van het collectief.

Voorbeeld

‘Belonen op basis van gedrag is een ontwikkeling die inmiddels ook haar intrede doet,’ vertelt Tom. ‘Zo geven verzekeraars bijvoorbeeld korting op de premie van je autoverzekering op basis van rijstijl. Dit doen ze door te kijken naar persoonlijke data, die met een dongel in de auto gemeten zou kunnen worden. Rijd je veilig, dan ontvang je korting. Hetzelfde principe kan ook in de gezondheidszorg geïntroduceerd worden, maar dan gericht op leefstijl. Wie op basis van data van de smartwatch kan laten zien voldoende stappen te hebben gezet, hoeft minder zorgpremie te betalen.’ Onat reageert enthousiast: ‘Als je de ethische bezwaren even buiten beschouwing laat, is dit een perfect instrument om precies die mensen te stimuleren zich gezonder te gedragen, waarvan we weten dat ze behoren tot de groep waar armoede en een lager opleidingsniveau vaak gerelateerd zijn aan een slechtere gezondheid.’

Kansen

Tom en Evrim verwachten dat er een generatie aankomt die minder problemen zal hebben met het delen van persoonlijke data. Uit onderzoek blijkt dat 47% van de onderzochte groep bereid is om zijn gegevens over leefstijl te delen, als dat korting oplevert op de zorgpremie. Van de jongeren blijkt zelfs 52% genegen te zijn om hun persoonlijke data te delen. Daarnaast lijkt blockchaintechnologie de potentie te hebben om mensen de regie terug te geven over hun eigen data wanneer zij die veilig met derden willen delen.’ Tom adviseert zorgorganisaties over de mogelijkheden die de technologische en digitale ontwikkelingen bieden, maar ervaart terughoudendheid met betrekking tot het delen van data én de potentie van (opkomende) technologie ‘Je zou de dienstverlening van bijvoorbeeld thuiszorgorganisaties efficiënter én effectiever kunnen maken door het gebruik van track and trace apparatuur, vergelijkbaar met wat pakketbezorgers gebruiken. Met zo’n systeem is heel snel te zien welke medewerker met welke deskundigheid op welke plek is. Als we deze data zouden kunnen combineren met de data uit zorgalarmeringen, dan kan de dichtstbijzijnde medewerker met de juiste deskundigheid de zorgvraag beantwoorden. Zo’n aanpak zou je zelfs kunnen - of misschien wel moeten - delen tussen alle zorgorganisaties in een regio; een cliënt heeft namelijk een professional met een bepaalde deskundigheid nodig en het maakt - zeker in het geval van een acute, niet planbare situatie - dan niet uit van welke organisatie deze komt. De dienstverlening verbetert op die manier, de efficiency wordt groter en de samenwerking tussen zorgorganisaties krijgt een impuls.’

“In de toekomst zijn nieuwe beroepsgroepen nodig die aansluiting vinden bij het gedachtegoed van Positieve Gezondheid.”

Opleiden voor de toekomst

Tom maakt zich grote zorgen over het gebrek aan kennis van technologie en het gebruik van data bij medewerkers in de zorg: 'Technologie en digitalisering gaan de zorg onherroepelijk veranderen. Dat vraagt nieuwe kennis en vaardigheden van medewerkers, zodat ze overweg kunnen met die digitale hulpmiddelen. Naar schatting heeft 20% van de medewerkers in de zorg moeite met het aanleren van nieuwe digitale vaardigheden. Dit heeft tot gevolg dat zij vasthouden aan oude en minder efficiënte manieren om te werken met computers, terwijl de hard- en software continu wordt doorontwikkeld. Om deze mensen te behouden voor de zorg, is bijscholing in basis ICT-vaardigheden essentieel. Gelukkig is er aandacht voor dit thema. Ook is het de vraag of de professionals die nu afstuderen, voldoende vaardigheden hebben om technologie op een veilige en verantwoorde manier in het zorgproces te gebruiken. En tot slot zijn er in de toekomst nieuwe beroepsgroepen nodig die aansluiting vinden bij het gedachtegoed van Positieve Gezondheid.' Ook Evrim ziet dat de kennis en vaardigheden om met data te werken niet overal op niveau zijn: 'Er zijn gemeenten waar onderzoekers werken, die uitstekend overweg kunnen met onze microdata. Maar andere gemeenten zijn die vaardigheden nog aan het ontwikkelen en hebben hierbij nog wat meer hulp nodig. Het hangt samen met de omvang die een gemeente heeft, maar ook met de prioriteiten. CBS helpt gemeenten met data op maat, met het lezen van data en zelfs door fysiek bij een gemeente aan de slag te gaan en medewerkers te ondersteunen om de stap te zetten om van data tot beleidsadvisering te komen.' Tom besluit: 'Het is duidelijk dat het verwerven van kennis om met data en informatie om te gaan, ontzettend belangrijk is om goed beleid te kunnen formuleren. Het is in eerste aanleg een opdracht voor het onderwijs om daarin te voorzien. Maar ook overheden en (zorg)organisaties zullen aandacht moeten hebben voor de kennis en vaardigheden van hun medewerkers. Daarmee is het ontwikkelen van de juiste kennis en vaardigheden een gezamenlijke verantwoordelijkheid.'

Het leven is geen ponykamp

Florence Keulen en Roos Visser over het vergroten van de wereld van jongeren

.....

Een gesprek over studenten mbo, hun levenshouding na corona en wat docenten nodig hebben... Aan het woord zijn Florence Keulen docent bloem, groen en styling bij Yuverta Heerlen, examensecretaris van de examencommissie Midden- en Zuid en Roos Visser, sinds 2021 docent ondernemen bij vrijwel alle opleidingen van Yuverta én student lerarenopleiding economie Fontys Hogeschool Sittard.

Hoe gaat het met jullie studenten?

Florence: 'Als je werkt in het beroepsonderwijs, moet je je heel bewust zijn van wat je studenten wil meegeven, zodat ze het best mogelijke plekje krijgen en vandaaruit een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving, maar ook aan hun eigen leven. Met onderwijs geef je studenten ook een bredere kijk op de wereld. Dat betekent dat we aandacht besteden aan duurzaamheid en aan gezond bezig zijn in je werk voor jezelf en anderen. We stimuleren onze studenten op sociaal-emotioneel vlak. Dat is bij deze 'whatsapp' generatie heel belangrijk.'

Roos: 'De afgelopen twee jaar heb ik online les gevolgd en toen ik zelf begon met lesgeven, was dat ook online. Het kost heel veel energie, en je kunt de leerlingen niet het sociale contact bieden wat ze juist in deze fase zo hard nodig hebben. Er is daadwerkelijk afstand en dat los je niet op met af en toe een privégesprekje. Tijdens de praktijkdagen maken leerlingen natuurlijk wel contact, maar in de online les is het lastig om samen te werken.'

Florence: 'De studenten zijn in een isolement geraakt, mede omdat deze generatie zich volgens mij veel minder blootgeeft. Dat maakt hen kwetsbaar. Ik heb eens gevraagd wat ze bij de jaarwisseling naar 2022 hadden gedaan. Ze mochten immers met een klein groepje bij elkaar komen. Zelfs studenten die graag contact met elkaar hebben, waren er niet aan toegekomen om met elkaar af te spreken. Ze hadden alleen de hele avond gewhatsapt. In mijn ogen een gemiste kans om een fijne avond met elkaar te hebben. Ik heb de indruk dat ze de mogelijkheden voor contact niet benutten doordat ze bepaalde barrières voelen en dat is door corona vele malen erger geworden. Zo komen ze in een kringetje richting eenzaamheid. Ik zie – en dan veralgemeniseer ik natuurlijk – een generatie die er te weinig uithaalt en zichzelf in een slachtofferpositie plaatst.'

Roos: 'Als ze zich rot voelen, haken ze af. Dat wordt geaccepteerd en omdat ze elkaar via de social media opzoeken, kun je er met honderd anderen over praten en voel je je gesteund om

Roos Visser

Studenten hebben de mogelijkheid om zich achter de telefoon te verstoppen, want daar treffen ze de mensen die hen begrijpen.

je rot te voelen. Studenten hebben de mogelijkheid om zich achter de telefoon te verstoppen, want daar treffen ze de mensen die hen begrijpen. En voor de rest kunnen ze zich afsluiten. Ik begrijp dat – nu ik voor het eerst van mijn leven alleen woon, is het soms heel lekker om in bed te gaan liggen en filmpjes te kijken die mijn gevoel bevestigen. Dat is een valkuil voor veel mensen, denk ik. Zelf vind ik dat je je best even rot mag voelen, maar daarna ga je door, je kunt het! Zo ben ik opgevoed: als je valt, oké, maar je staat zeker zelf weer op en je loopt de race uit. Dat probeer ik de studenten ook te leren.’

Wat doen jullie om dit te doorbreken?

Florence: ‘Ik geef ruimte om wat iemand voelt, bespreekbaar te maken. Dan denk ik mee over oplossingen en probeer hun te stimuleren om de leuke dingen uit het leven te halen. Als opleiding hebben we gezellige momentjes gecreëerd, toen de cafés nog niet open mochten. Ik organiseer af en toe een excursie met het oog op de sociale en interpersoonlijke interactie. Deze groep studenten heeft dit soort momenten nauwelijks gehad en lijkt langzamerhand ook niet meer die behoefte te hebben. We moeten ons echt inzetten om hen mee te krijgen. Ik vind dat zorgelijk omdat er mogelijk iets van depressie achter zit. Hoewel we hier veel aandacht voor hebben als school en contact hebben met de hulpverlenende instanties, komen studenten niet gemakkelijk terecht op de juiste plek, mede vanwege de wachtlijsten. Maar ook omdat de studenten zelf hun gemoedstoestand lijken te accepteren.’

Roos: ‘Uit ervaring weet ik hoe klein je wereld is als je niet verder hoeft te kijken dan je eigen kringetje. Als je dan mensen tegenkomt met een andere visie op het leven, is dat best even schrikken. Dan moet je echt even kijken hoe je omgaat met mensen die je nog niet kent. En voor leerlingen die alleen klantgesprekken oefenen in een vertrouwde omgeving en dus niet uit hun eigen omgeving hoeven, wordt dat hoe langer hoe lastiger en spannender. Echt in contact gaan met mensen betekent altijd: een drempel overgaan.’

Florence: ‘Klantgesprekken voeren vinden onze studenten vaak moeilijk. En zeker tijdens hun stage moeten die gesprekken echt inhoud hebben. We oefenen dat wel en creëren er in kleine groepjes een veilige omgeving voor. Een bijbaantje nemen kan dan echt helpen, maar dat wordt lang niet altijd gestimuleerd door de ouders, wat in mijn ogen een rem op de ontwikkeling zet. De stimulans vanuit thuis is enorm belangrijk. Hoe dan ook, moeten ze tijdens het examen laten zien dat ze een klantgesprek kunnen voeren. Het feit dat ze zelfstandig een stage moeten zoeken, is dan toch een goede motivatie, al komt die dan niet uit de student zelf.’

Roos: ‘Dat klopt. Bij mijn vak komt daar nog verplicht een contact met een ondernemer bij, een interview afnemen bij een ondernemer, gaan kijken in een bedrijf en deelnemen aan excursies.’

Florence Keulen

Het docentschap moet weer authentiek kunnen zijn.

In hoeverre past het schoolsysteem bij de studenten in het mbo?

Florence: 'De studenten zijn heel verschillend. Veel studenten in het (v)mbo halen helaas niet uit zichzelf wat erin zit. Erg jammer. We hebben er best wel last van dat er ook studenten op een opleiding zitten, omdat de andere opleidingen hun niet aanspreken. Verder hebben we studenten die erg hun best moeten doen om het bij te benen. Die hebben door eerdere ervaringen soms een negatief zelfbeeld en halen het examen alleen als ze voldoende gemotiveerd zijn. De studenten die vanuit een passie kiezen, komen meestal wel door de opleiding heen, al hebben die misschien wat frictie door een beeld van de beroepspraktijk dat niet helemaal realistisch is. Het is dus een gemêleerde populatie waar we mee te maken hebben.'

Roos: 'Onderwijsvernieuwing en nieuwe onderwijsvisies hebben heel veel variatie en mogelijkheden voor studenten gebracht, maar niet iedereen is gebaat bij scholen waar veel wordt gewerkt in projecten of waar vooral het samenwerken wordt gestimuleerd. Ook het traditionelere onderwijs heeft veel te bieden.'

Florence: 'Ik denk dat het leren aantrekkelijker wordt als jonge mensen in een goede context de fun van het leren ervaren. De authenticiteit van de docent komt echter steeds meer in het gedrang door het meetsysteem. Terwijl je als mens en als professional heel goed ziet wanneer een leerling extra aandacht nodig heeft.'

Roos: 'Mijn doel in mijn lessen is dat leerlingen iets leren. Of dat nou over economie, over de maatschappij, of over zichzelf gaat, dat maakt mij niet uit. Maar omdat ik me voortdurend aan de planning van de meetmomenten moet houden, kan ik alleen maar de lesstof afwerken en kom ik niet toe aan die leermomenten. Daardoor doe ik de les en de leerlingen tekort.'

Florence: 'Het docentschap moet weer authentiek kunnen zijn. Als je jonge mensen wil stimuleren om docent te worden is het nodig dat het vak weer leuk is. En het geldt dat nu nodig is om de bureaucratie in stand te houden, zou rechtstreeks naar de docenten moeten gaan.'

Wat is jullie advies?

Florence: 'Je kunt wel focussen maar misschien is het beter als we jonge mensen leren wat de kansen zijn en welke kansen je kunt benutten. Want Nederland biedt op maatschappelijk niveau enorm veel mogelijkheden.'

Roos: 'Een positieve, dankbaardere instelling zou op zijn plaats zijn. Soms is school inderdaad niet leuk, maar het is goed als je beseft wat je er wel allemaal kunt, hoe je op sociaal-emotioneel vlak groeit, het kenniskapitaal dat je verwerft. Het leven is nu eenmaal geen ponykamp!'

Samenvatting

Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden. Het is daardoor aansprekend maar heeft niet voor iedereen eenzelfde lading. Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin onze kwaliteit van leven invloed heeft op toekomstige generaties en mensen elders in de wereld. Het CBS brengt brede welvaart in kaart aan de hand van een achttal thema's: subjectief welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid en milieu. Ook regionaal wordt er volop gewerkt aan brede welvaart en er zijn tal van verbindingen en innovatieve manieren om 'het goede leven' voor zoveel mogelijk Limburgers bereikbaar te maken. De uitdaging zit in het maken van een 'next step', om te komen van visie en vergezichten naar concrete beleidsuitvoering.

Een gevoel van urgentie is essentieel om veranderingen in gang te zetten en die veranderingen moeten goed georganiseerd worden. Dat geldt op tal van gebieden: internationaal heeft de klimaatverandering en de daarmee samenhangende energietransitie grote aandacht. In Nederland en dan met name in (Zuid-)Limburg vraagt de vergrijzing van de bevolking en de groeiende groep mensen die niet kunnen rondkomen met hun inkomen, om oplossingen. Op al die terreinen vindt vernieuwing plaats om brede welvaart voor meer mensen bereikbaar te maken en te houden.

Positieve Gezondheid: een breed perspectief

Zorgverzekeraar CZ stelde ruim tien jaar geleden vast dat de Zuid-Limburgse bevolking gemiddeld minder gezond is dan de rest van de Nederlandse bevolking. Een onderzoek van Provincie Limburg kwam met de term 'Limburg-factor': de populatie in Zuid-Limburg heeft een gemiddeld lagere zelfredzaamheid, minder gezondheidsvaardigheden, er zijn meer mensen met een chronische aandoening en men heeft een groter gevoel van ongezondheid. Omdat gezondheid voor meer dan 50% wordt bepaald door domeinen als de sociale omgeving, de mate waarin iemand participeert, de economische omgeving en het inkomens- en opleidingsniveau, werd gekozen voor het meer holistische perspectief op gezondheid dat het concept Positieve Gezondheid biedt. Het faciliteren van de samenwerkingen die nodig zijn voor deze holistische benadering, is niet eenvoudig. Het vraagt tijd, aanpassing van de systemen, het oplossen van privacyvraagstukken, en de juiste financiële prikkels.

Spinnenweb

Positieve Gezondheid is een wetenschappelijk bewezen effectieve aanpak. De kern van Positieve Gezondheid is het eerlijke, positieve gesprek van mens tot mens dat zo laagdrempelig

mogelijk wordt gevoerd. Aan mensen wordt gevraagd om de vragenlijst Positieve Gezondheid in te vullen over zes dimensies van het leven - lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, meedoen, dagelijks functioneren. Het resultaat wordt grafisch weergegeven in een spinnenweb. Positieve Gezondheid onderzoekt de samenhang tussen alle aspecten en kijkt met degene die de vragenlijst heeft ingevuld waar nog veerkracht zit. Door een beroep te doen op die veerkracht, neemt het welbevinden toe en ontstaat er ruimte om problemen, waar nodig met hulp, aan te pakken. Het spinnenweb vormt de aanleiding voor een gesprek over precies datgene wat goed gaat en datgene waar iemand mee worstelt: armoede, gebrek aan sociale contacten, ouderschap, schaamte, eenzaamheid, enzovoort. Zo wordt zowel voor degene die het aangaat, als voor de hulpverlener duidelijk welke aspecten de grootste impact hebben op het totale welbevinden. Daar ligt dan ook de basis voor het gesprek over wat iemand zelf zou kunnen doen om vooruit te komen en waar hulp nodig is. Acties kunnen zo adequaat en doelgericht worden opgepakt en blijken in veel gevallen minder complex dan misschien gedacht.

Samenwerking

Het Programma Trendbreuk werkt op basis van het concept brede welvaart en richt zich op een gezonde generatie: 'Van kindwens tot kindwens', een periode van zo'n twintig jaar. Het doel is om iedereen, maar vooral de kwetsbare Limburgers zo vroeg mogelijk te bereiken. Momenteel zijn er tal van projecten, trajecten, interventies, initiatieven en ideeën. Allemaal met hetzelfde mooie doel: de zelfredzaamheid en de levensstandaard verhogen. Er staan heel veel partijen rond een gezin en daarom moet voorkomen worden dat initiatieven langs elkaar heen werken. Als initiatieven in een wijk worden verknoopt, bijvoorbeeld door maatschappelijke partners, vanuit de wijk zelf of door de overheid, versterkt dat het effect. Daarvoor is het belangrijk dat organisaties samenwerken – los van persoonlijke of organisatiebelangen. Wanneer professionals elkaar kennen, kunnen zij samen bepalen wie de juiste persoon is om aan de slag te gaan. Verder kunnen professionals dan de verantwoordelijkheid krijgen voor thema's als laaggeletterdheid of schuldenproblematiek en daarmee aan de slag gaan.

Informatie delen?

De vraag waar het bij Trendbreuk om gaat is: wat heeft dit kind in dit gezin nodig? Iedere professional heeft op grond van zijn of haar contacten informatie en met al die stukjes informatie bij elkaar is het mogelijk te signaleren en ondersteuning te bieden. De wetgeving rond privacy staat uitwisseling van informatie echter in de weg. In het ELSA-lab Financiële Gezondheid, Armoede en Schulden, dat getrokken wordt vanuit de Brightlands Smart Services Campus, wordt onderzocht hoe data science en AI kunnen worden ingezet om armoede en problematische schulden in Nederland vroegtijdig te signaleren en daarmee te voorkomen. ELSA staat daarbij voor de manier waarop data ingezet zouden moeten worden: op een ethische (E), juridisch correcte (L; legal) en sociaal-maatschappelijk wenselijke (SA;

social aspects) wijze. Naast overheden als gemeenten en Provincie zijn ook kennisinstellingen als Zuyd Hogeschool en de Open Universiteit betrokken bij het ontwikkelproces, evenals UWV, de Belastingdienst, commerciële partijen en ook de gebruikers.

Armoede

Brede welvaart is gelinkt aan solidariteit en wederkerigheid in de samenleving. De samenleving wordt er beter van als niemand ‘achterblijft’ en iedereen in staat is om een goed leven te leiden en zijn gezin te onderhouden. Iedereen moet een perspectief op vooruitgang houden.

Op dit moment zijn steeds meer mensen te arm om hun gezin te onderhouden, zelfs als ze werken. Financiële stress beïnvloedt het denkvermogen en maakt dat mensen situaties niet meer overzien. Armoede heeft invloed op alle levensgebieden. Het is bekend dat arme mensen gemiddeld zeven jaar korter leven, de kwaliteit van wonen is slechter, hetgeen een negatieve invloed heeft op de gemoedstoestand en gezondheid. Meedoen in onze volledig gedigitaliseerde wereld is niet haalbaar als je daarvoor geen middelen hebt. Maar armoede vreet ook energie. Mensen zijn zozeer bezig met overleven dat ze vaak echt niet meer kunnen werken, al zouden ze dat misschien wel willen. Kinderen uit arme gezinnen krijgen een lager schooladvies, wat hun zelfvertrouwen verder ondermijnt. Ook is de kans heel klein dat mensen die in de overlevingsmodus zitten, nieuwsgierig zijn naar de omgeving en daarin willen investeren. Er is ook vaak weinig vertrouwen meer in instanties als overheid, politie, energiemaatschappijen. Er is angst voor boetes en straf al staan steeds meer partijen open voor een gesprek en willen zij helpen.

Uit onderzoek is bekend dat er al gauw wordt geproblematiseerd als er op bepaalde locaties meerdere vraagstukken spelen die voortkomen uit armoede. Dat leidt tot zogeheten territoriale stigmatisering waardoor mechanismen ontstaan die maken dat mensen zich dat stigma als het ware toe-eigenen.

Het is daarom nodig dat het ‘zwakste belang’ een politiek issue wordt en dat het gesprek over brede welvaart wordt gevoerd vanuit heel verschillende perspectieven. De sociaal professionals kunnen de rol vervullen om het begrip ‘zwakste belang’ verder te duiden en het dichterbij de bewoners en beleidsmakers te brengen. Op die manier vervullen zij vanuit een constructief-kritische houding een brugfunctie tussen de overheid en de burger.

Voorbeelden van concrete oplossingen

Voordat het mogelijk is om mensen te activeren om iets te doen aan de schuldenproblematiek, moeten ze eerst worden bereikt. De wijkteams, huisartsenposten, consultatiebureaus en scholen vormen de schakel, omdat ze vaak een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd. In het kader van Positieve Gezondheid zijn zogenaamde camouflageworkshops opgezet. Met aansprekende thema’s als ‘Samen gezond eten’ en ‘Gezond ontbijt’ komen mensen uit de wijk naar zo’n workshop. Zodra er vertrouwen en veiligheid is in de groep en richting

begeleider, ontstaat er stap voor stap een community. De bijvangst van deze workshops is zeer groot: de getrainde professionals herkennen de problematiek van de mensen in de workshops en kunnen doorverwijzen.

De rol van de sociaal professional verandert daardoor van organiseren naar verbinden om te bouwen aan een collectief. Buurtpunten van Heerlen STAND-BY! bieden voor en door de buurtbewoners, heel laagdrempelig en dichtbij, informatie en diensten rond zorg en welzijn. Dat gebeurt samen met tal van sociale partners, zodat de systeemwereld van overheid, wijkagent, bibliotheek of woningcorporatie dichterbij de leefwereld van de mensen komt. Dat opent mogelijkheden waardoor mensen hun situatie kunnen verbeteren door bijvoorbeeld gebruik te maken van steunmaatregelen van de gemeente. Ook samenwerking met de school biedt kansen om mensen te bereiken. Daar komen immers veel hulpvragen in beeld die eigenlijk bij maatschappelijk werk horen.

Initiatieven als de Voedselbank, de Kledingbank en Stichting Leergeld bieden heel direct hulp, maar zijn in feite lapmiddelen voor wat de overheid laat liggen. Stichting Leergeld Parkstad maakt het bijvoorbeeld mogelijk dat kinderen schoolspullen kunnen aanschaffen, een sport of een hobby kunnen beoefenen en kunnen meedoen op het gebied van welzijn. Dat biedt de kinderen kansen en versterkt hun gevoel van eigenwaarde.

Er ontstaat echter pas echt perspectief als mensen aan het werk gaan. In Heerlen lopen enkele hoopgevende initiatieven, met name voor doelgroepen die tot nu toe niet goed bereikbaar waren. Daarbij wordt niet geredeneerd vanuit het project, maar vanuit de kandidaat. Mensontwikkelbedrijf WerkvoorHeerlen heeft 78 plekken voor groenwerkzaamheden, waar mensen de basale vaardigheden aanleren om (opnieuw) te gaan werken: op tijd komen, de verhouding tot de leidinggevende, collegialiteit, structuur, enzovoort. De uitstroom bij WerkvoorHeerlen, die niet per se naar de groensector hoeft te zijn, ligt rond de vier tot vijf maanden, wat relatief kort is in vergelijking tot soortgelijke trajecten. Nu er voor werkgevers minder keuze is, krijgen ook mensen die in een ruime arbeidsmarkt buiten de boot vallen, kansen. Werkgevers kijken meer naar wat mensen wél kunnen en bouwen vandaaruit verder, waardoor mensen na verloop van tijd een substantiële bijdrage leveren aan de organisatie én zelf meer eigenwaarde ervaren.

De Bovengrondse Vakschool spreekt een doelgroep aan die tot dusverre onvoldoende werd bediend en die nog niet in een traject is gekomen via de bestaande wegen. Als iemand uit deze doelgroep een uitkering aanvraagt, wordt hij of zij meteen opgenomen in een werktraject om zich te oriënteren op talenten en interesses. Daarbij wordt gewerkt vanuit een positieve motivatie. Dus er volgt niet meteen een boete als iemand niet komt, maar: je bent welkom! Deelnemers kunnen kennismaken met verschillende werksferen. Als de ogen ergens van gaan glimmen, kijken mensen een keer mee bij een werkgever en als het werk

blijft aanspreken, kunnen ze in die richting worden geschoold. Door het brede palet van de Bovengrondse Vakschool, dat niet per se heel diepgaand opleidt, wordt mensen een start geboden en gaan ze voelen dat ze ertoe doen. Maatschappelijke organisaties werken op de locatie van de Bovengrondse Vakschool en kunnen meteen ontzorgen door begeleiding te regelen, zoals schuldhelpverlening.

Het is belangrijk om mensen perspectief te bieden om te gaan werken aan hun talenten zodat ze hun toekomst, hun leven kunnen verbeteren. Daarvoor moet de insteek van beleid veranderen: niet kijken hoeveel bedrijfskavels er zijn verkocht, maar de vertaalslag maken naar werkgelegenheid en bijbehorende kansen voor mensen op de arbeidsmarkt. Niet redeneren vanuit de projecten maar vanuit de kandidaat. Niet telkens iets anders proberen maar stabiliteit bieden aan initiatieven. Daarnaast is het belangrijk dat beleidsmakers, zorgverzekeraars, energiemaatschappijen en andere instanties meer begrip voor mensen in armoede krijgen, zodat de communicatie laagdrempeliger kan worden. Dat kan bijvoorbeeld door beleidsmakers in een Virtual Reality te laten ervaren tot welke extreme keuzes armoede leidt: je huur betalen of het schoolreisje van je kind, je auto laten repareren of de energierekening betalen?

Durven experimenteren is een essentieel onderdeel van de wijkaanpak. Veel mooie projecten worden geïnitieerd door professionals. De vraag is wat er gebeurt als de financiële bijdragen worden afgebouwd, want dan moeten initiatieven op eigen benen gaan staan. Dat vraagt ondernemend denken van wijkbewoners. Om te voorkomen dat de energie die in een wijk is ontstaan, gefrustreerd raakt door bureaucratische hindernissen, is het goed om een buffer in te bouwen: iemand die én ondernemend denkt én mensen in de wijk ruimte geeft.

Ouders moeten het vertrouwen ontwikkelen dat hun kind echt een andere toekomst kan opbouwen. Er zijn immers banen voor iedereen op alle opleidingsniveaus. De ouders zijn allesbepalend, een kind kan pas eigen keuzes maken als het bijna volwassen is. De sociale druk om net zo te leven als de rest van hun omgeving is voor deze jonge mensen echter enorm. De jongeren die dan kiezen voor een andere toekomst zijn de echte vechters.

Daarnaast is het nodig dat mensen met elkaar samenwerken, samenleven en elkaar ontmoeten. De vuilnisman en de universitair docent, de thuiszorgmedewerker en de directeur. De harmonie, de voetbalclub en het wijkschooltje hielden vroeger de maatschappij bij elkaar, maar zijn inmiddels gesegregeerd. Door daarin verandering te brengen leren kinderen al heel jong dat niet iedereen hetzelfde is en in dezelfde omstandigheden leeft en dat je je aan elkaar kunt optrekken. Want uiteindelijk streeft (bijna) iedereen naar een fijn leven, gezondheid en een fijne toekomst voor de kinderen.

De toekomst is circulair

Nu zorgen dat de toekomstige generaties op een goede manier kunnen leven, een fatsoenlijke boterham kunnen verdienen en waarde kunnen toevoegen, is een grote verantwoordelijkheid van de huidige generatie. Er is een energietransitie nodig én een transitie naar een duurzame materialenstroom, zodat spullen bij de productie slechts een beperkte CO2 footprint veroorzaken en end-of-life opnieuw ingezet kunnen worden. Grondstoffenwinning en productie uit landbouw of maakindustrie vormen uiteindelijk de basis van welvaart. Limburg is een behoorlijk technische omgeving met veel manufacturing en de kansen om de transitie te maken kunnen op de Brightlands campussen worden omgezet in innovatieve oplossingen. Die oplossingen hebben niet alleen technische componenten in zich, waarbij het de vraag is welke de ‘winnende’ technologieën zullen zijn. Economische en met name sociale aspecten zijn bepalend voor de adaptatie van technische oplossingen.

De economische component vraagt dat grote bedrijven en kleinere ondernemers de toegevoegde waarde herkennen van circulariteit. Er is bijvoorbeeld een goede boterham te verdienen met hergebruik van consumentenproducten. De sociale component hangt daarmee nauw samen: gaan mensen de stap maken van het eigendomsmodel naar het dienstenmodel – van bezit van een lamp naar het krijgen van licht? Is dat betaalbaar voor iedereen, zodat mensen met een kleinere beurs niet worden uitgesloten van de transitie? Het gaat dan om bewustwording van mogelijkheden, bekwaamheid om met nieuwe oplossingen om te gaan, de beschikbaarheid van die oplossingen en de bewijsvoering in de vorm van een onderbouwd verhaal.

Arbeidsmarkt en onderwijs

Werkgevers hebben binnen enkele jaren anders opgeleide medewerkers nodig die geëncijmteerd zijn aan de veranderingen en die beschikken over circulaire competenties. In de circulaire waardeketens is namelijk samenwerking vereist tussen partijen die een heel andere taal spreken en een heel verschillende dynamiek hebben.

Te midden van de toenemende vergrijzing en ontgroening, waar Limburg mee te maken heeft, groeit dan ook de vraag naar werknemers die de juiste skills hebben en kunnen meebewegen met de ontwikkelingen. Dat maakt innovatie bij opleidingen en bedrijven extra dringend. De traditionele opleidingen, waarbij het mbo zorgde voor voldoende en geschoolde nieuwe medewerkers, kunnen dat niet waarmaken. Om jonge mensen mee te krijgen in de veranderingen, is het nodig hen in het hart te raken, zodat zij met elkaar stappen kunnen zetten en kunnen professionaliseren.

Dat is de werkwijze van Community of Practice en CHILL op de Brightlands Chemelot Campus: jonge mensen werken met begeleiding van docenten en professionals uit de praktijk aan concrete oplossingen. Van docenten vraagt dit een andere houding; zij moeten

het leerproces begeleiden én in gesprek blijven met mensen uit de praktijk die de technische ontwikkelingen inbrengen in de projecten. De combinatie van mbo en hbo gaat helpen zowel bij de vernieuwing van het onderwijs als bij het realiseren van de ambities van de Chemelot Campus die de duurzaamste, veiligste en meest innovatieve chemie-site van Europa wil worden.

Tal van organisaties, bestuurders, professionals en vrijwilligers zijn betrokken bij ontwikkelingen die bijdragen aan de brede welvaart nu en in de toekomst. Onze samenleving is in transitie en er wordt hard gewerkt om een 'next step' te maken, van visie en vergezichten naar concrete beleidsuitvoering. In dit boekje kwamen professionals aan het woord over hun bijdrage aan inspirerende projecten op het vlak van brede welvaart in Limburg.

Zuyd
Onderzoek **ZU**
YD

